

แนวโน้มนโยบายพระสงฆ์กับการเมืองไทย ในสองทศวรรษหน้า*

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.**

บทคัดย่อ

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวโน้มนโยบายพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า (๒๕๕๖-๒๕๗๖)” ได้พบ
บทบาทที่พึงประสงค์ ๖ ประเด็นหลักคือ (๑) การเป็นวิศวกรจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี (๒) การชี้แนะและชี้
นำทางการเมือง (๓) การพัฒนาพลเมืองของรัฐตามระบอบประชาธิปไตย (๔) การใช้สิทธิวิพากษ์วิจารณ์การเมืองและ
นโยบายแห่งรัฐ (๕) การชุมนุมเพื่อเรียกร้องทางการเมือง (๖) การใช้สิทธิเลือกตั้งทางการเมือง

เมื่อสังคมกำลังเผชิญความแตกแยก บทบาทที่ถือได้ว่าเป็นภารกิจของพระสงฆ์คือการเข้าไปทำหน้าที่ “วิศวกร
สันติภาพ” ในด้านการพัฒนาพลเมืองเพื่อการปกครองแบบประชาธิปไตย พระสงฆ์ควรพัฒนาทักษะในการสื่อสารทาง
การเมือง ด้านการชุมนุมเพื่อประท้วงนักการเมืองหรือรัฐนั้น แม้ว่าประเพณีในสังคมไทย พระธรรมวินัย และกฎหมาย
รัฐธรรมนูญจะอนุญาตให้ทำได้ กล่าวคือ (ก) พระสงฆ์สามารถดำเนินการประกาศคว่ำบาตรด้วยมติของสงฆ์ ตั้งแต่ระดับ
หมู่บ้านจนถึงระดับประเทศต่อกลุ่มบุคคลที่กระทำความผิดต่อพระพุทธศาสนา (ข) คว่ำบาตรรัฐ หรือนักการเมืองที่ดำเนิน
นโยบายกระทบต่อวิถีชีวิตของพลเมืองและวิถีธรรมของชุมชน สังคม และศาสนา แต่พระสงฆ์ควรดำเนินการประท้วง
โดยพิจารณาองค์ประกอบ ๓ ด้านคือ (๑) แนวคิด (๒) เนื้อหา และ (๓) บริบท

ส่วนด้านแนวโน้มนโยบายพระสงฆ์กับสิทธิการเลือกตั้งในอนาคตนั้นต้องพิจารณาปัญหา ๓ ประการคือ
(๑) การดำเนินนโยบายของรัฐต่อพระพุทธศาสนาที่ขาดความเข้าใจ (๒) การขาดการตระหนักรู้ของนักการเมืองต่อ
ชะตากรรมของพระพุทธศาสนา (๓) การดำเนินนโยบายของศาสนิกและศาสนาอื่นๆ ที่กระทบต่อความรู้สึกของ
พุทธศาสนิกชน และบั่นทอนพระพุทธศาสนาในลักษณะต่างๆ

คำสำคัญ : แนวโน้มนโยบายพระสงฆ์, การเมือง, ประชาธิปไตย

* จากงานวิจัยเรื่อง “แนวโน้มนโยบายพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า” ของศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

** พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ, ผู้อำนวยการหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาสันติศึกษา มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Trend in Sangha's Role towards Thai Politics in the Next Two Decades

Abstract

Research into the “trends and roles of the monastic sangha in Thai politics over the next two decades (2013-2033)” reveals six key functions of the sangha: 1) the role of dealing with social conflicts by using Buddhist methods of peace; 2) the role of offering political advice and guidance; 3) the role of developing people in accordance with democratic principles; 4) exercising the right to criticize politicians and state policies; 5) the role of making political requests through peaceful gatherings; 6) the role of exercising the right to vote.

While experiencing political gatherings and deepening rift in society among political factions in Thailand, sangha needs to perform the role of “peace engineer,” in order to foster democracy among citizens. Sangha also needs to improve skills in political communication. With regard to political activities and demonstrations, the tradition of the Thai society, the monastic discipline, and constitutional laws permit the monastic sangha the following expedients: a) with consensus by the wider monastic community, monks can announce the measure of “turning over the almsbowl,” both at the village and at the state level, in order to protest against individuals who violate the Buddhist religion; B) monks can turn over the almsbowl’ vis-à-vis the state politicians who enact policies that create an adverse effect on the lives of the general public or on righteous principles belonging to the religion or the society, in order to preserve the well-being and goodness of the Thai society. Sangha’s protests should be performed by using the following three criteria (1) concept; (2) content; and (3) context.

The roles of the sangha with regard to voting in future elections on three variables: (1) the government passing state policies that adversely affect Buddhism, due to lack understanding in the religion; (2) politicians lacking awareness in the course and development of Buddhism, both in a factual sense and in a legal sense; (3) other religions and their members enacting policies or performing traditions that are hostile to and undermining Buddhism, and as a result are harmful to or negatively affect the emotional state of Buddhists.

Keywords : Trends of Sangha's Roles, Politics, Democracy

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสำคัญ ซึ่งมีบทบาทและมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการศึกษา สังคม จิตวิทยา เศรษฐกิจ และการเมือง รวมทั้งด้านปรัชญา พิธีกรรม ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีปฏิบัติของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน (Jerrold Schecter, 1967: XI) ในด้านอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย พระสงฆ์กับชาวบ้านมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานกว่า ๗๐๐ กว่าปี

บทบาทและความสำคัญของพระสงฆ์ในฐานะปัจเจกบุคคลและองค์การสามารถวิเคราะห์ได้จากความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับนักปกครองและประชาชนทั่วไปตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา พระสงฆ์ทำหน้าที่สำคัญในฐานะเป็นที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์และบางครั้งอาจนำเสนอทางเลือกในการตัดสินใจของกษัตริย์เกี่ยวกับการบริหารกิจการบ้านเมืองดังจะเห็นได้จากพ่อขุนรามคำแหง พญาลิไท และสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือกรณีที่ชาวบ้านบางระจันที่กำลังเผชิญหน้ากับสงคราม พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างพลังให้แก่ประชาชน จะเห็นว่า ประวัติศาสตร์ของการพัฒนาชาติบ้านเมืองตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมานั้น พระสงฆ์ได้เข้ามาช่วยเป็น “แกนกลาง” ในการเชื่อมทั้งผู้ปกครองและประชาชนให้สามารถอยู่ร่วมกันทั้งในยามสงบและยามสงคราม

เมื่อถึงจุดเปลี่ยนแห่งยุคสมัย พระสงฆ์ที่นับถือพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทบางกลุ่มทั้งในประเทศศรีลังกา พม่า กัมพูชา รวมถึงประเทศไทย ไม่ได้ดำรงตนให้อยู่ในสถานะและบทบาทของตนเองในแง่มุมของการเป็น “ที่ปรึกษาของผู้ปกครอง” โดยการนำเสนอทศพิธราชธรรมเท่านั้น หากแต่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการการเมืองทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ในประเทศศรีลังกาที่เข้าไปเลือกตั้งนักการเมืองและเข้ารับสมัครเลือกตั้งเป็น

นักการเมือง พระสงฆ์ในประเทศพม่าได้เดินขบวนคว่ำบาตรรัฐบาลทหารพม่า หรือเข้าไปร่วมสนับสนุนกลุ่มคนที่ตัวเองชื่นชอบให้เป็นนักการเมืองเพื่อปรับเปลี่ยนนโยบายทางการเมืองให้สอดคล้องกับสิ่งที่ประสงค์

แนวโน้มการเดินขบวนเพื่อประท้วงรัฐบาลหรือนักการเมืองดังกล่าว ได้เกิดขึ้นในสังคมไทยอย่างชัดเจนเช่นเดียวกัน และได้รับการจัดตั้งเป็นขบวนการมากยิ่งขึ้นในช่วงเวลาที่สังคมไทยก้าวเข้าไปสู่ระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย และในหลายกรณีหรือเหตุการณ์พระสงฆ์ได้เข้าไปประท้วงเพื่อเรียกร้องความชอบธรรม เช่น กรณีการเรียกร้องความชอบธรรมให้แก่**พระพิมลธรรม** (อาจ อาสภมหาเถร) กรณีการเรียกร้องให้บรรจุพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และกรณีของพระสงฆ์ที่เข้าไปร่วมสนับสนุนขบวนการทางการเมืองของมวลชนเสื้อแดง และเสื้อเหลือง

กรณีศึกษาดังกล่าวมิได้ปรากฏขึ้นเฉพาะกลุ่มพระสงฆ์ที่ประท้วงเพื่อต่อต้านรัฐบาลเท่านั้น แต่บางสถานการณ์พระสงฆ์บางกลุ่มได้สนับสนุนท่าทีของรัฐบาลให้ดำเนินการบางอย่างโดยการตีความหลักการทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้รัฐบาลเกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจทางการเมืองดังเช่นกรณีของ**พระกิตติวุฒโฑ** ที่ชี้ว่า “การฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป” แนวทางดังกล่าวทำให้นักวิชาการบางท่านมองว่าพระสงฆ์พยายามที่จะทำให้รัฐบาลเกิดความชอบธรรมในการสลายการชุมนุม จับกุมและคุมขังนักการเมือง นิสิต นักศึกษา ประชาชน และพระสงฆ์ฝ่ายซ้าย (สมบูรณ์ สุขสำราญ, ๒๕๒๒: ๑๕) สอดรับกับผลงานวิจัยของ**รัตนภรณ์ พงษ์พัฒนา**ที่ศึกษาพระพุทธศาสนากับการเมืองว่า “รัฐบาล และผู้นำทางการเมืองในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาพยายามอย่างยิ่งที่จะนำหลักการทางศาสนามาสร้างความชอบธรรมทางการเมือง” (รัตนภรณ์ พงษ์พัฒนา, ๒๕๔๗)

บทสรุปของรัตนารณ พงษ์พัฒนาได้สอดคล้องกับ บทบาทของพระสงฆ์กับการเมืองในประเทศศรีลังกาและ พม่าอย่างมีนัยสำคัญ เพราะพระเจ้าพุทธคามินิอภัยในขณะที่ ครอบงำกับกลุ่มทมิฬทรงให้พระสงฆ์เป็นทัพหน้าในการสร้าง ความชอบธรรมทางการเมือง และเมื่อเกิดความสูญเสีย ในการสู้รบ พระสงฆ์ได้พยายามจะปลอบโยนพระเจ้า พุทธคามินิอภัยที่เสียกำลังใจจากการผิดพลาดเนื่องจากการ ฆ่าชาวทมิฬจำนวนมากว่า “พระองค์อย่ากังวลไป เลย การฆ่าบุคคลที่เป็นมารของศาสนาไม่ถือว่าเป็นบาป” (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ๒๕๓๕: ๑๔-๑๕) ในขณะที่ประเทศพม่าปี พ.ศ. ๒๕๔๒ อุณหภูมิพระสงฆ์ และศาสนาควรมีบทบาทมากขึ้นในการเมืองพม่า จึง ประกาศอุดมการณ์ของประเทศเป็น “พุทธสังคมนิยม” โดยตีความมาร์กซิสต์และทดลองผสมผสานเข้ากับหลักของ พระพุทธศาสนา ภายใต้กรอบแนวคิดลัทธิสังคมนิยม (Melford Spiro, 1982: 389-390) ซึ่งทำให้พระสงฆ์เข้าไป เป็นแนวร่วมและสนับสนุนเป็นจำนวนมาก

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้เกิดคำถามสำคัญ ต่อบทบาทและท่าทีของพระสงฆ์ทั้งในเชิงปัจเจกบุคคล และองค์กรว่า “รับกับหลักการ หรือแนวคิดพื้นฐานใน พระพุทธศาสนาหรือไม่อย่างไร” แท้ที่จริงแล้ว พระพุทธเจ้า ได้ทรงออกแบบหรือวางสถานะว่า พระสงฆ์ไม่ควรยุ่งเกี่ยว โดยเด็ดขาดใช่หรือไม่ หรือว่าพระองค์ทรงอนุญาตให้ พระสงฆ์เข้าไปสัมพันธ์กับความรุนแรงทางการเมืองใน ลักษณะยึดหยุ่นโดยให้เข้าไปสัมพันธ์ได้ในบางกรณี

คำว่า “บางกรณี” นั้น สามารถวิเคราะห์ได้จาก การที่พระพุทธเจ้าเข้าไปทำหน้าที่เป็น “ผู้ไกล่เกลี่ยกรณี พระญาติทำสงครามแย่งน้ำ” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓: ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๓ หน้า ๓๖๓) และ “กรณีการห้ามมิให้พระเจ้าวิฑูฑะ ทำสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เจ้าศากยะ” (ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๔๗/ ๒๕; ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๔๗/๔๑) ท่าทีของพระพุทธเจ้า

ในลักษณะนี้สะท้อนอะไรในบริบทของความขัดแย้งและ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับนักการเมืองและประชาชน คำถาม คือ ในบางบริบทที่นักการเมืองเผชิญหน้ากับสงครามและ ความรุนแรง” พระองค์เลือกที่จะทรงนิ่งเงียบ เช่น กรณี ที่พระเจ้าอชาตศัตรูส่งกองกำลังไปโจมตีและยึดเมือง เวสาลี (อง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๒๒/๓๓; อง.สตตก. (บาลี) ๒๓/๒๒/๑๕; อง.สตตก.อ. ๓/๒๒/๑๗๐) หรือแม้กระทั่ง การที่พระเจ้าอชาตศัตรูสั่งทำร้ายพระเจ้าพิมพิสารซึ่งเป็น พระบิดาและเป็นพระสหายของพระองค์ พระองค์ทรง เลือกที่จะไม่เข้าไปแทรกแซงประเด็นความรุนแรงเกี่ยว กับการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในลักษณะดังกล่าว ยิ่ง กว่านั้น ในกรณีที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทำศึกสงครามกับ พระเจ้าอชาตศัตรู พระองค์ทราบเรื่องราวที่เกิดขึ้นทั้งหมด จนทำให้พระองค์ตรัสกับพระสงฆ์ว่า “ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมนอนเป็นทุกข์” (ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๕/๑๔๖-๑๔๘; ส.ส. ๑๕/๑๒๖/๑๔๘-๑๔๙; ส.ส.อ. ๑/๑๒๕-๑๒๕/ ๑๔๖-๑๔๗; ส.ส.ฎี. ๑/๑๒๕-๑๒๖/๑๔๘) ถึงกระนั้น พระองค์มิได้ทรงเข้าไปแทรกแซงสงครามระหว่างสอง แคว้น

หากวิเคราะห์ท่าทีของพระองค์ต่อสงครามและ ความรุนแรงข้างต้นอาจจะทำให้พระสงฆ์บางกลุ่มสาย เกรวาทตีความและสรุปเองว่า “หากความขัดแย้งและ ความรุนแรงเกี่ยวข้องกับญาติทางสายเลือด พระสงฆ์สามารถ เข้าไปแทรกแซงได้ โดยเฉพาะประเด็นความขัดแย้งระหว่าง ประชาชนในสังคมไทย” พระสงฆ์อาจจะออกไปทำหน้าที่ ระวัง หรือแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์หรือทางตรงระหว่าง คู่กรณีที่กำลังมีข้อพิพาทกันอยู่ แต่หากเป็นสงครามระหว่าง รัฐต่อรัฐ พระสงฆ์อาจจะต้องระมัดระวังท่าทีในการเข้าไป แทรกแซง หรือกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง

ปรากฏการณ์ที่พระพุทธเจ้าตรัสห้ามมิให้พระสงฆ์ เข้าไปเกี่ยวข้องในบางบริบทนั้น กลับเป็นประเด็นที่ผู้ปกครอง รัฐ หรือประชาชนตั้งข้อสังเกตถึงความไม่เหมาะสมที่พระสงฆ์

จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวหรือสัมพันธ์กับสิ่งที่ไม่ได้เป็นภารกิจหรือหน้าที่ของตัวเอง ซึ่งประเด็นนี้จะทำให้เกิดการตีความคำว่า “เหมาะสม” ว่า คืออะไร ในกรณีของพระเจ้าปเสนทิโกศล (วิ. (ไทย) ๒/๓๒๒/๔๕๘) นั้นมองว่า พระสงฆ์ควรจะอยู่ในอาวาสเพื่อบำเพ็ญสมณธรรมไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเยี่ยงมฆกิจการจัดการกองทัพซึ่งเป็นประเด็นทางโลกและเกี่ยวข้องกับการผิดศีลข้อที่ ๑ จึงมองเห็นความไม่เหมาะสมที่พระสงฆ์จะเข้าไปเกี่ยวข้อง

เมื่อเทียบกับสถานการณ์ในสังคมไทยกลับพบว่า พระราชาได้นิมนต์ให้พระสงฆ์ทำหน้าที่ประพรมน้ำพุทมนต์ ทหารที่กำลังจะเดินทางไปรบกับคนที่ศัตรู อีกทั้งเน้นให้พระสงฆ์เทศนาเพื่อปลุกเร้าเหล่าทหารให้เกิดความฮึกเหิมเพื่อให้ต่อสู้กับศัตรู ซึ่งนั่นหมายถึงการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการว่าด้วยการผิดศีลข้อที่ ๑ ตามมา คำถามคือ ในสมัยพุทธกาล กรณีพระเจ้าปเสนทิโกศลมองว่า เป็นการไม่เหมาะสมหากพระสงฆ์จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการรบ แม้กระทั่งการเยี่ยงมฆหรือพักค้างแรม แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันการเมืองพยายามที่จะดึงพระสงฆ์เข้าไปให้กำลังใจ โดยการประพรมน้ำพุทมนต์ให้ทหารออกไปทำหน้าที่เพื่อฆ่าเพื่อนมนุษย์ หลักการเหล่านี้เราจะอธิบายบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับการเมืองอย่างไรจึงจะถูกต้องและเหมาะสม

จากตัวอย่างเกี่ยวกับบทบาทที่พระสงฆ์เข้าไปสัมพันธ์กับการเมืองดังกล่าวนี้ จึงมีความจำเป็นต้องกลับมาถามว่า “บทบาทที่แท้จริงของพระสงฆ์คืออะไร” หากวิเคราะห์จากบทบริบทตามหลักการในพระพุทธศาสนา จะพบว่า “บทบาทพระสงฆ์คือการศึกษ การปฏิบัติ การเผยแผ่ หลักธรรม และการปกป้องและรักษาพระพุทธศาสนา” คำถามคือ “การเข้าไปเกี่ยวข้องกับการการเมือง ถือได้ว่าเป็นบทบาทที่ควรจะเป็นหรือต้องเป็นของพระสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัยหรือไม่” ประเด็นที่หลายท่านพยายามจะตอบประเด็นนี้ในลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือ “ต้องนิยาม

ว่าการเมืองคืออะไร” หากเข้าใจชัดเจนว่าการเมืองคืออะไร หลังจากนั้น เราจึงจะตอบได้ว่า พระสงฆ์ควรเข้าไปเกี่ยวข้องหรือไม่ กลุ่มคนที่พยายามแสวงหาคำอธิบายเกี่ยวกับประเด็นนี้ เช่น พุทธทาสภิกขุ (พุทธทาสภิกขุ, ๒๕๔๘) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ๒๕๓๑) นิธิ เอียวศรีวงศ์ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, ๒๕๔๗: ๓๖) และสุรพศ ทวีศักดิ์ (สุรพศ ทวีศักดิ์, ๒๕๕๔: ๔๖) ถึงกระนั้น ท่าทีของการที่จะพยายามสร้างค่านิยามเพื่อให้พระสงฆ์มีความชอบธรรมในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองนั้น นักคิดของตะวันตกบางท่านตั้งข้อสังเกตว่า “เป็นการคอร์รัปชันหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า” (Ian Harris, 2007: 3) เพราะในความเป็นจริงนั้น พระพุทธศาสนาไม่ได้มีนัยให้พระสงฆ์ไปเกี่ยวข้องกับการเมือง แต่ที่เข้าไปเกี่ยวข้องเพราะพระสงฆ์สายเถรวาทพยายามจะตีความพระธรรมวินัยไปปรับใช้บทบาทในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง ทั้งๆ ที่เจตนารมณ์ของพระสูตรนั้นไม่ได้ให้แนวทางที่พระสงฆ์สามารถจะเข้าไปเกี่ยวข้อง (Richard F. Gombrich, 2006: 88)

ฉะนั้น งานวิจัยเรื่องนี้ จึงพยายามตอบคำถามการวิจัยว่า (๑) บทบาทของพระสงฆ์กับการเมืองไทย เมื่อวิเคราะห์ภายใต้กรอบบทบาทของพระสงฆ์ในกลุ่มประเทศเถรวาท คือ ศรีลังกา พม่า กัมพูชา พระสงฆ์ไทยมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และระบอบประชาธิปไตย (๒) การเข้าไปสัมพันธ์หรือมีบทบาทต่อการเมืองในลักษณะต่างๆ นั้นสอดคล้องกับฐานความคิดดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาหรือไม่ อย่างไร หรือว่าในความเป็นจริงแล้ว พระพุทธเจ้าไม่ได้วางสถานะ บทบาท หรือขยายขอบเขตของการเข้าไปสัมพันธ์กับการเมืองดังเช่นที่พระสงฆ์ในยุคปัจจุบันพยายามที่จะตีความเพื่อขยายขอบเขตไปเกี่ยวข้องและสัมพันธ์โดยใช้ข้ออ้างต่างๆ เช่น ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และการร่วมกำหนด

นโยบายสาธารณะให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น การขยายขอบเขต การตีความ หลักการ และแนวปฏิบัติของพระสงฆ์ เหล่านั้นนำไปสู่การตั้งข้อสังเกตในประเด็นว่าสอดคล้อง กับพระธรรมวินัยหรือไม่ รวมไปถึงความสอดคล้องและ เหมาะสมกับสมณสาธูปมาน้อยเพียงใด

จากคำถามการวิจัยดังกล่าว จึงนำไปสู่การแสวงหา แนวทางในการออกแบบทำที่ถูกต้อง เหมาะสม และ สอดคล้องกับความเป็นไปของสภาพทางสังคมและ การเมืองที่เป็นจริงบนฐานของสถานการณ์หรือบริบทที่ เป็นจริงในยุคปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะที่ไม่มีความเหมือนหรือ คล้ายคลึงกับสังคมในยุคพุทธกาลหรือในอดีต หากเป็น เช่นนี้ พระสงฆ์เหล่านี้มีสิทธิที่จะตีความให้สอดคล้องกับ บริบทได้หรือไม่ ซึ่งทำที่เหล่านี้จะนำไปสู่การอธิบายและ นำเสนอว่า “แนวโน้มของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน และอีก ๒๐ ปีข้างหน้า ควรมีบทบาทหรือวางท่าทีให้สัมพันธ์กับ การเมืองอย่างไร” จึงจะทำให้พระสงฆ์ทั้งในแง่ของบุคคล และองค์กรสามารถดำเนินการให้เหมาะสมแก่สถานการณ์ ความเป็นไปของสังคม อีกทั้งทำให้สถาบันสงฆ์สามารถอยู่ รอดได้ในสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองและสังคม ดังเช่นที่ปรากฏอยู่ในขณะนี้

วิธีการในการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ดังกล่าว นั้นมี ๒ ลักษณะ คือการศึกษาภาคเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาเอกสารจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อнуฎีกา และหนังสืออื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับงาน วิจัยเรื่องนี้ เช่น วิทยานิพนธ์ งานวิจัยหนังสือพิมพ์ เป็นต้น รวมไปถึงสื่อด้านอื่นๆ เช่น อินเทอร์เน็ต และโทรทัศน์ และการศึกษาภาคสนาม (Field Research) โดยผู้วิจัยได้ เข้ารับการศึกษาในหลักสูตรการเมืองการปกครองสำหรับ ผู้บริหารระดับสูง รุ่นที่ ๑๕ ของสถาบันพระปกเกล้า (ปปร.๑๕) นักศึกษาประกอบด้วยกลุ่มนักการเมืองทั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา ข้าราชการ ระดับสูง ผู้นำองค์กรเอกชน ภาคเอกชน และนักวิชาการ

เข้าร่วมศึกษาในหลักสูตรดังกล่าว จำนวน ๑๔๐ ท่าน ซึ่งได้ก่อให้เกิดผลเชิงบวกต่อการวิจัยผ่านการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสัมมนาในเวที ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับประเด็นที่ดำเนินการ ศึกษาวิจัยเพื่อหาคำตอบจากการทำวิจัยครั้งนี้ และ จากการศึกษาวិเคราะห์ อธิบาย ตีความ และสังเคราะห์ ประเด็นต่างๆ อย่างรอบด้านแล้ว ทำให้การศึกษาค้นคว้า คำตอบที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

๒. บทบาทของพระสงฆ์กับการเมืองไทย: ตั้งแต่ยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์จนถึง ประชาธิปไตย

ผู้วิจัยได้เริ่มต้นศึกษาบริบทเกี่ยวกับบทบาท ของพระสงฆ์กับการเมืองในประเทศต่างๆ คือ ศรีลังกา ประเทศพม่า และประเทศกัมพูชา ในฐานะที่ประเทศ ทั้งสามนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทและมีรูปแบบ การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเช่นเดียวกับ ประเทศไทย ซึ่งการศึกษาดังกล่าวทำให้สามารถนำบทเรียน มาเป็นกรอบในการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการเมือง ไทยและสามารถวิเคราะห์คาดการณ์ถึงแนวทางที่จะเกิด ขึ้นในประเทศไทยอีก ๒๐ ปีข้างหน้าได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

บทบาทพระสงฆ์ในศรีลังกา, พม่า และกัมพูชา มีบทบาททางการเมืองที่น่าสนใจหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ (๑) บทบาทในการเป็นที่ปรึกษา (๒) บทบาทใน การชี้แนะและชี้นำ (๓) บทบาทในการประท้วงเพื่อเรียกร้อง ความต้องการจากรัฐ (๔) บทบาทในการใช้สิทธิการเลือกตั้ง (๕) บทบาทในการคุ้มครองประเทศและศาสนา (๕) บทบาท ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (๖) บทบาทในการสนับสนุน ส่งเสริมกิจการภาครัฐ (๗) บทบาทในการสนับสนุนพรรค การเมือง (๘) บทบาทในการเป็นนักการเมือง

ข้อสังเกตที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ พระสงฆ์ ในต่างประเทศดังเช่นศรีลังกานั้นได้พัฒนาสถานะของ

ตนเองจากพระสงฆ์ที่เคยสัมพันธ์กับการเมือง (Interaction between Monks and Politicians) ไปสู่การเป็นพระนักการเมือง (Political Monks) ผู้วิจัยมองว่า การดำเนินบทบาทในลักษณะดังกล่าว ถือว่าเป็นการพัฒนาบทบาทของตนเองกับการเมืองเกินขอบเขตที่ปรากฏในพระธรรมวินัยกับการตีความความธรรมวินัยโดยมีฐานของสังคมและการเมืองเป็นตัวตั้ง ซึ่งเป็นการเน้นไปที่บริบทของสังคมและการเมือง แล้วตีความพระธรรมวินัยให้สอดคล้องและเป็นฐานรองรับบริบททางการเมืองและสังคม แนวทางดังกล่าวอาจจะสามารถเทียบเคียงได้กับพระสงฆ์ไทยบางรูปที่พยายามจะอธิบายว่า “*ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป*” เพื่อตอบสนองบริบททางการเมืองที่ปรากฏในสมัยนั้น หรือการที่พระสงฆ์ชาวศรีลังกาบางรูปพยายามจะปลอบโยนพระเจ้าพุทธคามินิอภัยที่สูญเสียกำลังใจจากการผิดศีลเนื่องจากการฆ่าชาวทมิฬจำนวนมากว่า “*พระองค์อย่ากังวลไปเลย การฆ่าบุคคลที่เป็นมารของศาสนาไม่ถือว่าเป็นบาป*” ดังได้กล่าวมาแล้ว

จะเห็นว่า บริบทของสังคม การเมือง และความอยู่รอดของชาติพันธุ์นั้น มีผลต่อการตีความหลักธรรมวินัยไปรับใช้อุดมการณ์เหล่านั้น แนวทางนี้ก็ปรากฏชัดในประเทศพม่าเช่นเดียวกันดังจะเห็นได้จากกรณีโรฮิงญาที่พระสงฆ์บางรูปได้นำหลักการทางพระพุทธศาสนามากระตุ้นให้ชาวพุทธฆ่าล้างเผ่าพันธุ์และทำลายบ้านเรือนของชาวโรฮิงญาจนเกิดการบาดเจ็บและล้มตายเป็นจำนวนมาก

นอกจากการนำหลักพระธรรมวินัยไปปรับใช้สังคมการเมือง และชาติพันธุ์แล้ว ปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นในประเทศศรีลังกาและพม่าคือ “*การรักษาศาสนาให้รอดพ้นจากคนต่างลัทธิและศาสนาอื่น*” พวกเหล่าอาณานิคมได้เข้าไปยึดครองพื้นที่ของประเทศทั้งสอง พร้อมกับการนำศาสนาเข้าไปเผยแผ่เพื่อยึดครองจิตใจของคนในพื้นที่ จึงทำให้คนในพื้นที่ของทั้งสองประเทศซึ่งมีความเชื่อมั่น ศรัทธา รักและหวงแหนพระพุทธศาสนาได้กระทำการปกป้อง

พระพุทธศาสนาด้วยวิธีการต่างๆ ดังจะเห็นได้จากการที่พระสงฆ์ของทั้งสองประเทศได้เป็นผู้นำในการจับอาวุธขึ้นมาลอบทำร้ายทหารของประเทศที่เข้ามารุกราน รวมไปถึงการโหดกรรมเพื่อหักล้างเหตุผลและความเชื่อกับกลุ่มคนศาสนาอื่น

การที่พระสงฆ์บางรูปเป็นผู้นำในการกระตุ้นกลุ่มคนให้จับอาวุธเพื่อฆ่ากลุ่มคนที่รุกรานทางการเมืองและมีความความเชื่อที่ต่างต่างนั้นมิได้ปรากฏเฉพาะในประเทศศรีลังกาและพม่าเท่านั้น หากแต่ปรากฏการณ์เช่นนี้ได้เคยเกิดขึ้นในประเทศไทยเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากการณ์เจ้าพระฝางซึ่งตั้งกักของพระสงฆ์ขึ้นมา แล้วนำชาวบ้านฆ่ากลุ่มคนที่พยายามจะแย่งชิงพื้นที่การปกครองเพื่อความอยู่รอดของบ้านเมือง เห็นว่า ในที่สุดแล้ว พระสงฆ์ในประเทศต่างๆ ที่เผชิญหน้ากับวิกฤติการณ์ทางสังคมการเมือง ศาสนา และชาติพันธุ์นั้น หากจำเป็นต้องเลือกแล้ว กลุ่มพระสงฆ์เหล่านั้นจะคำนึงถึงความอยู่รอดของสังคม การเมือง และชาติพันธุ์ โดยนำหลักธรรมที่ปรากฏในศาสนามาเป็นเครื่องมือสำคัญในการตีความเพื่อรองรับอุดมการณ์และความอยู่รอด ซึ่งถือได้ว่าเป็นการบิดเบือน (Abuse) เพื่อความอยู่รอด

บทบาทของพระสงฆ์กับการเมืองในสังคมยังได้แบ่งออกเป็น ๒ ยุค คือ (๑) ยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ภายใต้การปกครองของพระมหากษัตริย์ และ (๒) ยุคประชาธิปไตยภายใต้การปกครองรัฐโดยกลุ่มคนที่ได้รับอำนาจการเมืองจากการเลือกตั้งจากประชาชนซึ่งเป็นประชาธิปไตยในรูปแบบตัวแทน (Representative Democracy) จากการศึกษา พบว่า ทั้งสองยุคพระสงฆ์มีรูปแบบการนำเสนอบทบาทสอดคล้องกันในหลายประเด็น บทบาทที่สอดคล้องกันอย่างมีนัยสำคัญคือบทบาทในการเป็นที่ปรึกษา การชี้แนะ การไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาท การช่วยเหลือรัฐและตอบสนองนโยบายของรัฐ ข้อสังเกตคือบทบาทในด้านการให้คำปรึกษาหารือระหว่างพระสงฆ์กับ

นักการเมืองในยุคประชาธิปไตยไม่ได้เป็นสิ่งที่ยึดโยงเป็น “ธรรมเนียมปฏิบัติ” อีกต่อไป ซึ่งแตกต่างจากยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ผู้ปกครองได้ปฏิบัติตามกรอบของจักรวรรดิวัตรภายใต้หลักการ “ปริพจนา” ที่เป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งซึ่งผู้ปกครองต้องยึดถือและปฏิบัติตาม

ส่วนบทบาทในการต่อแย้งต่อผู้ปกครอง ทั้งการแสดงออกด้วยการประท้วง หรือแข็งขันต่ออำนาจรัฐได้ปรากฏให้เห็นร่องรอยตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจนถึงยุครัตนโกสินทร์ และต่อเนื่องไปจนถึงยุคเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบประชาธิปไตย จนเข้าสู่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย พ.ศ. ๒๔๗๕ พระสงฆ์เริ่มเข้าไปสัมพันธ์กับการประท้วงเพื่อเรียกร้องความต้องการจากผู้นำทางการเมืองชัดเจนมากยิ่งขึ้น ทั้งการเรียกร้องความชอบธรรมให้แก่พระมหากษัตริย์ (อาภรณ์มหาเถร) และการประท้วงร่วมกับกลุ่มชาวนาเพื่อเรียกร้องความชอบธรรมและชี้ให้เห็นถึงความไม่เป็นธรรมที่ชนชั้นกรรมกรถูกขูดรีดจากชนชั้นนายทุน

แนวคิดในการแสดงออกเช่นนี้ทำให้เกิดการปะทะกันทางความคิด อุดมการณ์ และการแสดงออกระหว่างพระสงฆ์สองกลุ่ม คือกลุ่มพระสงฆ์ฝ่ายซ้ายซึ่งนำโดยพระมหาจิตและพระมหาผ่องกับพระสงฆ์ฝ่ายขวาซึ่งนำโดยพระกิตติวุฑโฒ ซึ่งฝ่ายแรกได้เข้าร่วมทำกิจกรรมทางการเมือง ทั้งการสนับสนุนพรรคการเมืองและการลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในขณะที่ฝ่ายหลังไม่เห็นด้วยกับท่าทีดังกล่าว เพราะมองว่าเป็นการสนับสนุนพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยที่ฝักใฝ่การเป็นคอมมิวนิสต์ จนเป็นที่มาของคำว่า “ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป” และนำไปสู่การที่รัฐบาลได้ดำเนินการปราบปรามกลุ่มพระสงฆ์และประชาชนที่เห็นต่างทางการเมืองอย่างรุนแรงในเวลาต่อมา

จากร่องรอยของความเห็นต่างทางการเมืองของพระสงฆ์ทั้งสองกลุ่มที่เลือกสนับสนุนอุดมการณ์ วิธีคิด และ

วิธีปฏิบัติของนักการเมืองในยุคนั้น ได้ก่อให้เกิดพัฒนาการทางความคิดและการกระทำตั้งแต่บัดนั้นจนถึงปัจจุบัน ในยุคปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ในสังคมไทยทั้งกระแสหลัก และกระแสรองมีท่าทีที่เข้าไปสนับสนุนและร่วมกิจกรรมทางการเมืองอย่างเปิดเผยกับพรรคการเมืองหรือกลุ่มการเมือง ทั้งกลุ่มฝ่ายซ้ายคือกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “กลุ่มเสื้อแดง” ที่มุ่งเน้นอุดมการณ์และความเชื่อตามระบอบประชาธิปไตยและกลุ่มฝ่ายขวา คือกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “กลุ่มเสื้อเหลือง” ที่มุ่งเน้นการเมืองแบบอนุรักษและเน้นความเป็นชาตินิยม

อย่างไรก็ตาม บทบาทของพระสงฆ์ที่เข้าไปเกี่ยวข้องและดำเนินกิจกรรมกับนักการเมืองหรือกลุ่มการเมืองต่าง ๆ นั้นได้ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ในวงกว้าง ในขณะเดียวกัน มหาเถรสมาคมได้ออกกฎห้ามมิให้พระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองในรูปแบบต่างๆ ถึงกระนั้น พระสงฆ์ทั้งฝ่ายขวา และฝ่ายซ้ายมิได้มีท่าทีจะทำตามกฎเกณฑ์และระเบียบดังกล่าวเท่าที่ควรจะเป็น ยิ่งไปกว่านั้น พระสงฆ์ทั้งสองกลุ่มยังพยายามที่จะอธิบายและตีความหลักการพระธรรมวินัยเพื่อยืนยันเพื่อให้เกิดความชอบธรรมว่า สามารถเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวได้

ถึงกระนั้น เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างของพระสงฆ์ไทยกับพระสงฆ์ในประเทศศรีลังกา พม่าและกัมพูชานั้นจะพบว่า บทบาทที่มีการสอดคล้องกันของพระสงฆ์กับการเมืองทั้ง ๔ ประเทศนั้น ประเด็นแรกคือ “บทบาทในฐานะเป็นที่ปรึกษาของผู้นำทางการเมือง” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเป็นที่ปรึกษาให้แก่พระมหากษัตริย์ตามระบอบราชาธิปไตย การจัดวางบทบาทในลักษณะนี้มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับเป็น “บุโรหิตด้านจิตวิญญาณ” ให้แก่พระมหากษัตริย์ และในขณะเดียวกัน พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่เป็นผู้นำทาง หรือ “มัคคุเทศก์” ซึ่งการนำทางนั้นขึ้นอยู่กับบริบทที่แตกต่างกันของแต่ละประเทศ พระสงฆ์ศรีลังกา พม่า และไทยในบางยุคมีความโน้มเอียงในการนำ

ทางผู้นำทางการเมืองที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับสงครามและความขัดแย้งประเด็นเรื่อง “ชาติพันธุ์” และความอยู่รอดทางการเมืองของนักการเมืองและตัวพระสงฆ์เอง ในขณะที่พระสงฆ์กลุ่มพูนานั้น แม้จะดำรงอยู่ในสถานะของการเป็นผู้ถูกกระทำจากกลุ่มการเมืองต่างๆ ที่เข้ามามีอำนาจ แต่ถึงกระนั้น พระสงฆ์ประเทศนี้ได้ดำรงตนในฐานะที่เป็นที่ปรึกษาที่มีความใกล้ชิดกับสมเด็จพระเจ้าสุทนต์มณีเป็นที่ยอมรับของอุดมการณ์ “พุทธสังคมนิยม”

บทบาทที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งที่พระสงฆ์ทั้ง ๔ ประเทศเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองในลักษณะที่สอดคล้องกันคือ “บทบาทในการประท้วงเพื่อเรียกร้องความต้องการ” ความสอดคล้องกันดังกล่าวล้วนอยู่บนฐานคิดที่ค่อนข้างจะคล้ายคลึงกันคือ “การดำเนินนโยบายสาธารณะของรัฐ” ที่กระทบต่ออารมณ์ ความรู้สึก และความอยู่รอดของสังคมการเมือง ชาติพันธุ์ รวมไปถึงศาสนา พระสงฆ์ในประเทศศรีลังกาและพม่าค่อนข้างจะมีความชัดเจนในประเด็นของชาติพันธุ์ ฉะนั้น นโยบายใดที่ได้รับการออกแบบโดยนักการเมืองแล้วกระทบต่อความรู้สึกของพระสงฆ์และประชาชนโดยรวม หรือนโยบายที่กระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ตีมาม อีกรั้วขัดต่อหลักการของศาสนา พระสงฆ์ของทั้งสองประเทศมักจะแสดงออกถึงการไม่เห็นพ้องกับรัฐโดยการออกมาประท้วงเพื่อให้เปลี่ยนแปลง

ในขณะที่พระสงฆ์ในสังคมไทยได้ออกมาประท้วงต่อรัฐในลักษณะเดียวกัน แต่เหตุผลในการประท้วงนั้นมักจะมุ่งเน้นไปที่ประเด็นเรื่องความอยู่รอดของพระพุทธศาสนาในลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นประเด็นของการเรียกร้องให้บัญญัติพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติหรือประเด็นการตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนา รวมไปถึงประเด็นการที่พระสงฆ์บางรูปเช่น สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) ที่ได้รับผลกระทบจากผู้นำทางการเมือง พระสงฆ์ไทยจะรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรม แนวทางการประท้วงในลักษณะนี้สอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่เคย

เกิดขึ้นในยุคสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ที่พระสงฆ์ไม่เห็นด้วยที่พระองค์เปิดพื้นที่ให้ศาสนิกของศาสนาอื่นปฏิบัติการในทางที่ไม่เหมาะสมต่อพระพุทธศาสนาจนเป็นที่มาของการหวาดระแวงท่าทีดังกล่าวของพระองค์

นอกจากนั้น สิ่งที่น่าสนใจ คือ พระสงฆ์ในกลุ่มประเทศ “TMSC” ซึ่งประกอบด้วย ไทย (Thailand) พม่า (Myanmar) ศรีลังกา (Sri Lanka) และกัมพูชา (Cambodia) มีบทบาทที่สอดคล้องกันอีกประการหนึ่งคือ “การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการประท้วงร่วมกับกลุ่มการเมือง” พระสงฆ์ทั้ง ๔ ประเทศได้เข้าไปมีบทบาทค่อนข้างจะชัดเจนในการเลือก และเข้าร่วมกับกลุ่มการเมืองที่พระสงฆ์แต่ละกลุ่มเห็นว่าสอดคล้องกับแนวทางการทำงานและอุดมการณ์ของตนเอง ในประเทศศรีลังกานั้นเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า พระได้กลายเป็นหัวคะแนนและขึ้นเวทีเพื่อโน้มน้าวให้ประชาชนเลือกพรรคของนายกรัฐมนตรีราชปักษา ในขณะที่ประเทศพม่าพระสงฆ์บางกลุ่มได้เข้าร่วมกับพรรคของนางออง ซาน ซูจี พระสงฆ์ในประเทศกัมพูชาได้เข้าร่วมกับนายกรัฐมนตรีฮุนเซน และบางกลุ่มได้เข้าร่วมกับผู้นำพรรคฝ่ายค้าน ส่วนพระสงฆ์ในประเทศไทยนั้น บางกลุ่มให้การสนับสนุนกลุ่มเสื้อแดง และบางกลุ่มสนับสนุนกลุ่มเสื้อเหลือง อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์กระแสหลักของแต่ละประเทศ ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่มีความใกล้ชิดกับอำนาจรัฐนั้น พยายามที่จะวางตนเองเป็นกลางไม่แสดงท่าทีที่ชัดเจนอย่างเป็นทางการว่าสนับสนุนกลุ่มการเมืองใด

อย่างไรก็ตาม บทบาทที่พระสงฆ์ของประเทศศรีลังกามีความแตกต่างจากประเทศอื่นๆ อย่างสิ้นเชิง คือ “บทบาทในการเป็นพระนักการเมือง” (Political Monks) ซึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรงในฐานะเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เหตุผลสำคัญที่พระสงฆ์กลุ่มนี้พยายามที่จะยกขึ้นมากล่าวอ้างการเข้าสู่การเมืองคือ “การปกป้องความเป็นชาตินิยมสิงหล” (Sinhalese Only) และการทำหน้าที่ในฐานะเป็นผู้ปกป้องพระพุทธศาสนาที่จะได้รับ

ผลกระทบจากนโยบายสาธารณะ รวมไปถึงการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในมิติต่างๆ ซึ่งการเข้าไปเกี่ยวข้องในลักษณะนี้ พุทธศาสนิกชนกระแสหลักและพระสงฆ์กระแสหลักก็ทำที่ที่ไม่เห็นด้วยต่อบทบาทดังกล่าว ดังจะเห็นได้จากการให้สัมภาษณ์ของมหานายกะรูปหนึ่งของนิกายสยามวงศ์ที่ชี้ว่า “พระสงฆ์ควรอยู่ในวัด ไม่ใช่อยู่ในบ้าน” แง่มุมนี้ท่านพยายามจะชี้ว่า “หากพระสงฆ์รูปใดประสงค์จะเล่นการเมืองควรออกไปอยู่ในสภา หรือในบ้านเหมือนฆราวาส แต่ถ้ามาอยู่ในวัดไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้องกับบทบาทดังกล่าว”

๓. บทบาทของพระสงฆ์กับการเมืองที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการเมืองในคัมภีร์พระไตรปิฎก พบว่า ประกอบไปด้วยบทบาทที่โดดเด่นดังต่อไปนี้ (๑) บทบาทในการให้คำปรึกษา (๒) บทบาทในการชี้แนะและชี้นำทางการเมือง (๓) บทบาทในการไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาท (๔) บทบาทในการประท้วงต่อผู้นำทางการเมือง (๕) บทบาทในการพัฒนาพลเมืองของรัฐ (๖) บทบาทในการนำนักการเมืองมาสร้างฐานมวลชนเพื่อแบ่งแยกการปกครองสงฆ์

การแสดงบทบาทของพระพุทธเจ้ากับการเมืองนั้น ถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติหน้าที่ที่ยึดโยงกับธรรมและมีธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ เพราะพระพุทธเจ้าทรงมองว่า บทบาทหลักของพระสงฆ์หลังจากการศึกษาธรรม และการปฏิบัติธรรม คือ การนำธรรมที่ได้จากการศึกษาและปฏิบัติไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งการนำหลักธรรมไปเสนอแก่ผู้นำทางการเมืองหรือชนชั้นปกครองจึงเป็นบทบาทหลักที่พระพุทธเจ้ามุ่งหมายจะให้ เป็น ดังจะเห็นได้จากการประกาศเป็น “ปฐมบรมพุทธโฆสา” ว่า

พวกเธอจงจาริกไป เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข และเพื่อประโยชน์แก่ชนจำนวนมาก อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน^๑

จะเห็นว่าการแสดงธรรมทั้งดงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุตนั้นเป็นหน้าที่สำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงย้ำเน้น แต่อย่างไรก็ตาม ในบริบทนี้ พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำกับพระสาวกกลุ่มแรกว่า การแสดงธรรมนั้นจะต้องก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนจำนวนมาก ซึ่งสอดคล้องกับหลักการ “โลกัตถจริยา” ฐานคิดชุดนี้สามารถถอดออกมาเป็นหมวดธรรมได้น้อยสองชุด คือ “หลักพรหมวิหารธรรม และสังคหวัตถุธรรม” ซึ่งเน้นการทำหน้าที่บนฐานของความรัก ความเอาใจใส่ ความยินดี และวางใจเป็นกลางต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก อีกทั้งอนุเคราะห์เพื่อนมนุษย์ด้วยการมอบดวงตาแห่งธรรม การนำเสนอธรรมด้วยไมตรีจิต การมุ่งบำเพ็ญประโยชน์ที่เป็นธรรม และการวางใจของตนให้เสมอต้นเสมอปลายเพื่อไม่ให้สูญเสียธรรม

สิ่งที่น่าสนใจ คือ การแสดงธรรม หรือเผยแผ่ธรรมเป็น “หน้าที่” ของพระพุทธองค์และพระสาวก ดังจะเห็นได้จากหลักการที่ปรากฏในเรื่องทศ ๖ ที่พระองค์ทรงมุ่งเน้นให้พระสงฆ์ทำหน้าที่ห้ามปรามไม่ให้ทำความชั่ว ทางกาย

^๑ “จรถ ภิกขเว จาริกิ พุพฺพนหิตาย พุพฺพนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानิ มา เอเกน เทว อคมิตถ เทเสถ ภิกขเว ธมฺมํ อาทิกุลยถํ มชฺเชกคฺกุลยถํ ปริยสํกคฺกุลยถํ สาทถํ สพฺพยณฺชน เภวลปฺริยญฺณํ ปฺริสฺสุทํ พุทฺธมจฺริยํ ปกาสเสถ” (วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐).

วาทา ใจ ให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันประกอบด้วยเมตตา ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง และบอกทางสวรรค์ให้ โดยการชี้ว่าอะไรดี ไม่ดี หรือควรไม่ควร (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖) ภายใต้การทำหน้าที่ตามครรลองที่ได้เปิดพื้นที่เอาไว้ให้ นั่น พระองค์ได้ให้แนวทางเกี่ยวกับการนำเสนอธรรมะเอาไว้ว่า “การแสดงธรรมแก่ผู้อื่นมิใช่ทำได้ง่าย ฤๅเมื่อจะแสดงธรรมแก่ผู้อื่น พึงตั้งธรรม ๕ ประการไว้ในตนแล้วจึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่น คือ (๑) เราจักแสดงธรรมไปตามลำดับ^๖ (๒) เราจักแสดงอ้างเหตุ (๓) เราจักแสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู^๗ (๔) เราจักเป็นผู้ไม่เพ่งอามิส^๘ แสดงธรรม และ (๕) เราจักไม่แสดงธรรมกระทบกระทั่งตนและผู้อื่น^๙” (อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓)

ยิ่งกว่านั้น ในการแสดงบทบาทเพื่อปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่ธรรมนั้น พระองค์ทรงชี้แนะว่า “ผู้ที่ทำร้ายผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ถือว่าเป็นสมณะ ด้วยเหตุนี้ การเผยแผ่ธรรมจะต้องไม่กล่าวร้ายผู้อื่นการไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสรวมในปาติโมกข์ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่

สงัด การประกอบความเพียรในการพัฒนาจิตอย่างต่อเนื่อง” และทรงย้ำว่า “นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”^๖

ถึงกระนั้น ในความที่พระองค์ทรงมีวิสัยทัศน์ (โลกวิทู) และมุ่งหวังผลให้เกิดการปฏิบัติในระยะยาว เพื่อเป็นฐานรองรับการแสดงบทบาทในช่วงเวลาที่พระพุทธเจ้าทรงดับขันธปรินิพพานไปแล้วดังที่พระองค์ตรัสว่า “โดยการล่วงไปแห่งเรา ธรรมวินัยจะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” (ที.มहा. (ไทย) ๑๐/๑๔๑/๑๗๘) พระองค์จึงได้วางหลักการ “มหาปเทศ ๔ ประการ” ซึ่งเป็นหลักการพิจารณาถึงถ้อยคำ หรือคำพูดที่ได้รับฟังมาจากภิกษุอื่นแล้วพิจารณาว่า สิ่งที่ได้ฟังมานี้ เป็นธรรม เป็นวินัยหรือไม่ และหลักการที่ว่าด้วย “เกณฑ์ตัดสินพระธรรมวินัย ๘ ประการ” เพื่อเป็นเครื่องมือในการพิจารณาสิ่งที่เป็นธรรม เป็นวินัย ควรพิจารณาจากลักษณะที่สิ่งนั้นเป็นไปเพื่อความคลายกำหนด ไม่สะสม มกน้อย สันโดษ มีความสงัดจากหมู่หรือไม่ หากพิจารณาแล้วเป็นไปในลักษณะดังกล่าว คือ มุ่งหวังความสุขสงบที่ประกอบไปด้วยธรรมแล้วก็ถือว่า เป็นธรรม เป็นวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้

ในขณะเดียวกัน การแสดงบทบาทของพระสงฆ์ต่อการเมืองในอีกมุมหนึ่งจำเป็นต้องสัมพันธ์กับ “พระวินัย” ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่อยู่บนพื้นฐานของ “ธรรม” พระวินัยที่ได้รับการออกแบบตั้งแต่สมัยพุทธกาล เช่น ข้อปฏิบัติที่เกี่ยวกับการอยู่ในกองทัพ การเกี่ยวข้องกับการประจบศฤงคาร และการเข้าไปในบ้านเรือนยามวิกาลที่อาจจะนำ

^๖ อนุพุทฺธิกถ์ กถาสภา, แสดงธรรมไปตามลำดับ หมายถึง แสดงธรรมให้มีลำดับ ไม่ตัดลัดให้ขาดความ โดยยกลำดับแห่งเทศนาอย่างนี้ว่า ศิลในลำดับทาน สวรรคิในลำดับศีล, อง.ปญจก.อ. (ไทย) ๓๖/๓๓๔.

^๗ อนุททยติ ปฏิจจ, อาศัยความเอ็นดู หมายถึง การอนุเคราะห์ด้วยคิดว่า เราจักเปลื้องสัตว์ทั้งหลายผู้ถึงความยากลำบากมากให้พ้นจากความยากลำบาก, อง.ปญจก.อ. (ไทย) ๓๖/๓๓๕.

^๘ น อามิสนโร, ไม่เห็นแก่อามิส หมายถึง ไม่มุ่งหวังลาภคือปัจจัย ๔ เพื่อตน, อง.ปญจก.อ. (ไทย) ๓๖/๓๓๕.

^๙ อุตตนาญจ ปรณจ อนุปหจ, ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น หมายถึง ไม่แสดงธรรมยกตนข่มท่าน, อง.ปญจก.อ. (ไทย) ๓๖/๓๓๕.

^๖ น หิ ปพพิโต ปรูปมาตี
สมโณ โหติ ปรี วิเทรณนโต

อนุปวาโท อนุปมาโต ปาฏิโมกเข จ ส่วโร
มตตณญดา จ ภตตสมิ ปนตญจ สยนาสนํ
อริจิตเต จ อาโยโค เอตํ พุทธานสาสนํ
(ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐-๕๑).

ภัยมาสู่พระสงฆ์ ตัวอย่างของข้อปฏิบัติหรือข้อห้ามเหล่านี้ เป็นการสะท้อนสภาพบริบทการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในสมัยพุทธกาล แต่เมื่อถึงจุดเปลี่ยนแห่งยุคสมัย การอธิบายและตีความก็ยิ่งจำเป็นต้องให้สอดคล้องกับธรรมทั้งนี้ คำว่าสอดคล้องกับธรรมนั้นหมายถึง “สอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่ หรือธรรมชาติที่ควรจะเป็นของพระสงฆ์เอง”

๔. แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับ การเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า

การที่จะตอบว่า “แนวโน้มของพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า” จะมีรูปโฉมอย่างไร นั้น ผู้วิจัยมองว่า ประเด็นแรกที่จะต้องทำความเข้าใจคือ การอธิบายในมิติของคำว่า “การเมือง” ให้ครอบคลุมและรอบด้าน เพราะโดยความเป็นจริงแล้ว นักคิด และนักวิชาการจำนวนมากอธิบาย และตีความคำว่า “การเมือง” ในมิติที่แตกต่างกันบนฐานของแง่มุมและประสบการณ์ที่ตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องในบริบทที่แตกต่างกัน การเข้าใจการเมืองอย่างรอบด้านจะทำให้เราสามารถจัดวางบทบาทของพระสงฆ์ให้เข้าไปสัมพันธ์กับการเมืองในมิติที่สอดคล้องและเหมาะสม อีกทั้งไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อพระสงฆ์และพระพุทธศาสนาในระยะยาว

จากการศึกษาในประเด็นของคำว่า “การเมือง” ผู้วิจัยมองว่า สามารถแบ่งออกเป็นสองความหมาย กล่าวคือ (๑) การเมืองในฐานะที่เป็นเป้าหมาย (Politics as a Goal) กับ (๒) การเมืองในฐานะที่เป็นเครื่องมือ (Politics as a Tool)

(๑) การเมืองในฐานะที่เป็นเป้าหมายนั้น เป็นการให้ค่าต่อการเมืองในฐานะเป็นงานของรัฐหรืองานของแผ่นดินที่ดำเนินการบริหารจัดการโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความสงบ สันติสุข และอยู่ด้วยกันอย่างเรียบร้อย มีการเคารพในกฎกติกา ความแตกต่าง และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เน้นเสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ ใช้หลักสันติวิธีใน

การแก้ไขปัญหา รวมไปถึงการมีจิตสำนึกสาธารณะและรับผิดชอบต่อตัวเองและสังคม

(๒) การเมืองในฐานะที่เป็นเครื่องมือ นั้น จะมุ่งเน้นการจัดการหรือการกระทำให้คนหมู่มากอยู่ด้วยกันโดยไม่ต้องใช้อำนาจ การแสวงหาความยุติธรรม การสร้างโอกาส และการแบ่งปันผลประโยชน์และความต้องการอย่างทั่วถึง เท่าเทียม และเที่ยงธรรม และเป็นการเมืองที่อยู่บนฐานของศีลธรรม นำหลักธรรมมาเป็นเครื่องมือในการสร้างภูมิคุ้มกัน หล่อหลอม และเสริมสร้างพลเมืองกับนักการเมือง แทนที่จะใช้การเมืองไปเป็นเครื่องมือในการแสวงหาอำนาจ และผลประโยชน์เพื่อพวกพ้อง และกลุ่มการเมืองของตน รวมไปถึงการไม่ใช้การเมืองเป็นเครื่องมือในการแข่งขันโดยใช้วัตถุนิยมและบริโภคนิยมเป็นแรงจูงใจของพลเมืองโดยไม่ตระหนักถึงผลเสียที่จะตามมาในระยะยาว

ผู้วิจัยมองว่า หากเราสามารถที่จะนิยามคำว่า “การเมือง” อยู่บนฐานของความหมายใน ๒ มิติดังกล่าวย่อมเป็นหลักประกันได้ว่า พระสงฆ์สามารถที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันโดยไม่สูญเสียหลักของธรรมวินัย เพราะเกณฑ์ในการตัดสินทางธรรมวินัยเปิดพื้นที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองในเชิงบวก ทั้งเป็น “การเมืองสีขาว” หรือเป็น “การเมืองแห่งความเมตตากรุณา” หลักการที่เข้ามารองรับการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ ร่วมกับการเมืองสีขาวและการเมืองแห่งความเมตตากรุณานั้น ประกอบไปด้วยหลักทิศ ๖ ที่เปิดพื้นที่ให้พระสงฆ์สามารถให้คำแนะนำและชี้แจงข้อกังวล รวมไปถึงความห่วงใยของพระสงฆ์และพลเมืองต่อผู้นำทางการเมืองได้ ทั้งนี้ ให้มุ่งประโยชน์ทั้ง ๓ ประการ คือ ประโยชน์ชุมชนของตน ของญาติ และเพื่อประโยชน์แก่ชาวโลก โดยทรงย้ำเตือนให้พระสงฆ์พิจารณาการไปเพื่อเกื้อกูล ความสุข และเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก

อย่างไรก็ตาม พระธรรมวินัย^๗ ที่ปรากฏใน พระพุทธศาสนาได้ “ปิดพื้นที่การแสดงออกทางการเมืองของพระสงฆ์” ในกรณีที่พระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับการเมืองในลักษณะดังต่อไปนี้ (๑) การเข้าร่วมกับกลุ่มการเมืองเพื่อแย่งชิงผลประโยชน์และแย่งชิงอำนาจ (๒) การลำเอียง แบ่งข้าง แบ่งฝ่าย (๓) การเป็นหัวคะแนน (๔) การให้ทุนให้โทษแก่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และ (๕) การแสดงบทบาทและท่าทีที่ขาดความเป็นกลาง เหตุผลสำคัญที่สามารถอธิบายผลกระทบที่จะตามมาคือ (๑) สังคมขาดหลักในการพึ่งพาหากพระสงฆ์เลือกข้างการขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์ที่เลือกสนับสนุน (๒) พระสงฆ์จะกลายเป็นเครื่องมือของนักการเมือง ทั้งการเป็นหัวคะแนน และฐานเสียง และ (๓) พระสงฆ์จะขาดความน่าเชื่อถือจากกลุ่มคนที่มีความคิด และอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่าง

เมื่อวิเคราะห์ประเด็น “พระสงฆ์กับการเมืองในสังคมไทย” โดยการจำแนกคำว่า “การเมือง” ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และระบอบประชาธิปไตย พบว่าแม้ว่าระบอบการปกครองจะเปลี่ยนแปลงไป แต่พระสงฆ์กับพระมหากษัตริย์ได้เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันทั้งมิติวัฒนธรรม และประเพณีอย่างประสานสอดคล้อง แม้ว่าในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ จะเปลี่ยนรูปแบบการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตย กฎหมายรัฐธรรมนูญได้ยอมรับสถานะ

ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับพระมหากษัตริย์จนนำไปสู่การบัญญัติเอาไว้อย่างเป็นทางการในกฎหมายรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช ๒๔๘๐ มาตราที่ ๙ ว่า “พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ” ในทางกลับกัน บทบาทของพระสงฆ์กับนักการเมืองในระบอบประชาธิปไตย กลับมิได้มีการออกแบบทั้งมิติกฎหมาย ประเพณี และวัฒนธรรมที่จะสร้างพันธสัญญาให้เกิดขึ้นระหว่างนักการเมืองในระบอบประชาธิปไตยกับพระสงฆ์ทั้งในเชิงพิธีการและเชิงปฏิบัติ

คำถามมีว่า การที่จะพัฒนาบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้เป็นที่ยอมรับและสนองความต้องการของสังคมนั้น ควรจะจัดวางบทบาทของพระสงฆ์ให้สัมพันธ์กับการเมืองอย่างไร ผู้วิจัยค้นพบคำตอบว่า “แนวโน้มนโยบายของพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า” นั้น ประกอบไปด้วยบทบาทที่สำคัญดังต่อไปนี้

(๑) บทบาทในฐานะวิศวกรจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี

ในขณะที่สังคมไทยกำลังเผชิญหน้ากับสถานการณ์ของความขัดแย้งและความรุนแรง กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งดังกล่าวประกอบไปด้วยกลุ่มคน และกลุ่มผลประโยชน์จำนวนมาก ในขณะที่กลุ่มการเมืองซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความกระบวน การปรองดองมิได้มีท่าทีในเชิงบวกหรือตอบรับแนวทางดังกล่าว ฉะนั้น สังคมไทยจึงไม่ใช่สังคมที่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในช่วงสองทศวรรษหน้า จากตัวแปรดังกล่าว จึงทำให้สังคมกลับมาตั้งคำถามต่อองค์กรศาสนาว่าจะเข้าไปมีบทบาทในการจัดการความขัดแย้งเพื่อสร้างความปรองดองให้แก่สังคมได้อย่างไร ในประเด็นนี้ คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ จึงพยายามจะเรียกร้องว่า “บุคลากรทางศาสนาควรเพิ่มบทบาทในการลดความแตกแยก ส่งเสริม

^๗ในแง่ของธรรมประเพณีจากเกณฑ์ตัดสินพระธรรมวินัย ๘ ประการ (วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๖/๓๒๔) การมีอคติและสูญเสียสถานะความเป็นกลางในฐานะกลุ่มบุคคลที่เป็นที่พึ่งของทุกกลุ่มในสังคม และการตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอภิสถูลและปัญจธรรม พระวินัยประเพณีจากสิกขาบทในโอเจลกวรรค ปาจิตติยกัณฑ์ (วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๒๒-๓๒๓/๔๕๘-๔๕๙) ที่อธิบายประเด็นของพระสงฆ์เข้าไปอยู่ในสถานที่ซึ่งไม่เอื้อต่อการประพฤติธรรมของพระสงฆ์หรือการเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ไม่อยู่ในสมณวิสัย

สันติภาพ และแก้ไขความขัดแย้งในสังคมโดยสันติวิธี” (คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ, ม.ป.ป.: ๒๗๕)

บทบาทในการเป็นวิศวกรจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี จึงถือได้ว่าเป็นบทบาทสำคัญที่พระสงฆ์จำเป็นต้องเข้าไปมีส่วนร่วมกับหน่วยงาน ทั้งองค์กรภาครัฐ และเอกชน เพื่อแสวงหาแนวทางในการจัดการความขัดแย้งและความรุนแรงที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมไทย เพราะพระสงฆ์มีต้นทุนทางสังคม (Social Capital) สูงมากเพื่อเปรียบเทียบกับองค์กรอื่นๆ ในสังคม เพราะพื้นฐานของพระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าได้ทรงออกแบบให้สังคมสงฆ์อยู่เหนือสภาวะการแย่งชิงผลประโยชน์และอำนาจการปกครองของกลุ่มชนชั้นนำทางการเมือง อย่างไรก็ตาม ต้นทุนทางสังคมของพระสงฆ์อาจจะไม่สามารถก่อให้เกิดคุณค่าต่อพระสงฆ์ในการเข้าไปช่วยจัดการความขัดแย้ง หากพระสงฆ์ขาดศักยภาพและเครื่องมือในการเป็นวิศวกรสันติภาพ เพื่อทำหน้าที่สนับสนุนกระบวนการในการสร้างสันติ (Peace-Building Process) ในสังคมไทย

จากเหตุผลดังกล่าว มีความจำเป็นเร่งด่วนที่องค์กรสงฆ์ ภาครัฐ และภาคเอกชนควรเข้าร่วมพัฒนาให้พระสงฆ์ศึกษา เรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพในการทำหน้าที่เป็นวิศวกรสันติภาพอย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติพยายามเสนอในประเด็นนี้ว่า “ทุกฝ่ายควรให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูหลักศีลธรรมและจริยธรรม และสนับสนุนให้สถาบันศาสนาเข้ามามีบทบาทในการลดความขัดแย้ง และยุติการใช้ความรุนแรง” (คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ, ม.ป.ป.: ๒๗๕) ถึงกระนั้น เชื่อมั่นว่า ต้นทุนทางสังคมผนวกกับศักยภาพของพระสงฆ์ จะนำไปสู่การเสริมสร้างพลังสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่สังคมไทยในปัจจุบันและอนาคต

(๒) บทบาทพระสงฆ์กับการชี้แนะและชี้นำทางการเมือง

พระสงฆ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นกลุ่มคนที่ถือได้ว่า ผู้นำทางการเมืองให้ความไว้วางใจ และเชื่อมั่นศรัทธาทั้งต่อวัตรปฏิบัติและองค์ธรรมที่เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ จากฐานความเชื่อในลักษณะนี้ จึงทำให้นักการเมืองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันหมั่นเข้าไปปรึกษาหารือแนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแนวทางนี้ คือ “ปริพุจฉา” ที่ปรากฏอยู่ในหลักการของจักรวรรดิวัตร ซึ่งเน้นสอนให้ผู้นำทางการเมืองเปิดใจของตนเองในการปรึกษาหารือ สอบถามปัญหากับสมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ผู้ที่ไม่ประมาทมัวเมา อยู่เสมอตามกาลอันควรเพื่อให้รู้ชัดและสอบถามเกี่ยวกับแนวทางในการบริหารกิจการบ้านเมือง

บทบาทนี้ ยังมีความจำเป็นที่พระสงฆ์จะต้องรักษาและพัฒนาแนวทางในการให้คำปรึกษา (Counseling) ที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ถึงกระนั้น จุดเด่นของพระสงฆ์ประการหนึ่งคือ “การเป็นนักฟังที่ดี” (Mindful Listening) อีกทั้งความเป็นผู้ที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับกลุ่มต่างๆ จึงสามารถเข้าไปทำหน้าที่ในการให้คำปรึกษาแก่ผู้นำทางการเมืองได้ดี อย่างไรก็ตาม บทบาทในการเป็น “ปุโรหิต” หรือ “มัคคุเทศก์” นั้นจำเป็นต้องนำเสนอหลักการและหลักปฏิบัติที่อยู่เหนือผลประโยชน์ทางการเมือง อีกทั้งไม่หวังประโยชน์ส่วนตนจนทำหน้าที่หมิ่นเหม่อ็นเป็นที่มาของการ “ประจบประแจง” ซึ่งขัดกับหลักการในพระพุทธศาสนา

(๓) บทบาทในการพัฒนาพลเมืองของรัฐตามระบอบประชาธิปไตย

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยมีความเชื่อว่า “การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ดีมีจุดเริ่มต้นมาจากพลเมืองที่ดี” ซึ่งพลเมืองที่ดีนั้นประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญหลายประการ เช่น การรับผิดชอบต่อตนเองและ

สังคมได้ การมีจิตสำนึกสาธารณะ การรู้จักเคารพกฎกติการะเบียบ และข้อกฎหมายต่างๆ ที่เป็นแนวปฏิบัติของสังคม และการรู้จักจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นด้วยหลักการสันติวิธี จะเห็นว่า การพัฒนาประชาธิปไตยมิได้เน้นเฉพาะ “รูปแบบ” แต่เน้นหนักไปที่ “การพัฒนาคน” ด้วย เพื่อให้คนในเชิงปัจเจกกลายเป็นพลเมืองที่ดีของชาติและของโลก

แม้ว่าพระสงฆ์จะเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา แต่ในอีกบทบาทหนึ่งนั้น พระสงฆ์ถือว่าเป็นพลเมืองของประเทศชาติและอยู่ภายใต้กฎหมายของประเทศเช่นเดียวกัน แนวโน้มที่เกิดขึ้นในอนาคตนั้น พระสงฆ์จึงควรที่จะเข้าไปทำหน้าที่ในการช่วยรัฐพัฒนา “คนดี” ในมิติของศาสนา ให้กลายเป็น “พลเมืองที่ดี” ของประเทศชาติและของโลก ซึ่งหลักการในพระพุทธศาสนาเอื้อต่อแนวทางในการพัฒนาดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นหลักสังคหวัตถุธรรม หลักสุจริตธรรม หลักคารวธรรม หลักเมตตาธรรม และหลักสันติธรรม ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์จึงควรศึกษาและประยุกต์หลักการดังกล่าวมาใช้เป็นเครื่องมือในการช่วยรัฐ ทั้งนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐจะต้องเริ่มต้นพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ให้เรียนรู้และเข้าใจมิติด้านนี้มากยิ่งขึ้น และเปิดโอกาสให้พระสงฆ์เข้าไปทำหน้าที่ดังกล่าว อีกทั้งช่วยสนับสนุนโครงการและกิจกรรมต่างๆ ทั้งในแง่งบประมาณและเครื่องมือต่างๆ

ข้อสังเกตในประเด็นนี้คือ ไม่มีเหตุผลอันใดที่รัฐจะไม่ดำเนินการสนับสนุนให้พระสงฆ์มีบทบาทตามแนวทางนี้ เพราะการที่พลเมืองเป็นคนดีมีศีลธรรม ย่อมส่งผลต่อการบริหารจัดการรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังแนวทางที่พระพุทธเจ้าเคยเสนอไว้ในกฎทนต์สูตรที่ว่า “ศัตรูของรัฐไม่ใช่โจรผู้ร้าย หากแต่เป็นความยากจน” (ที.สี. (บาลี) ๙/๓๒๓-๓๕๘/๑๒๗-๑๕๐; ที.สี. (ไทย) ๙/๓๒๓-๓๕๘/๑๒๔-๑๕๐) ความยากจนไม่ได้มีมิติของกายภาพเท่านั้น หากแต่หมายถึงความสุขที่เกิดขึ้นในคนของรัฐด้วย ฉะนั้น การสนับสนุนให้พระสงฆ์ทำหน้าที่

นี้ จึงถือว่าเอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยให้ตั้งมั่นและยั่งยืนต่อไป

(๔) บทบาทในการใช้สิทธิวิพากษ์วิจารณ์ นักการเมืองและนโยบายแห่งรัฐ

การวิพากษ์วิจารณ์อย่างสุจริตนั้นอาจจะเป็นบทบาทของสื่อมวลชน หรือนักวิจารณ์ทั่วไป แต่ถึงกระนั้น พระสงฆ์บางรูปได้ออกมาทำหน้าที่ในการวิพากษ์วิจารณ์ (Commentator) การเมืองในหลายมิติ เช่น การวิจารณ์พฤติกรรมผู้นำทางการเมือง หรือนักการเมือง การวิจารณ์แนวนโยบายแห่งรัฐว่าอาจจะนำไปสู่การสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน หรือนโยบายบางอย่างของรัฐอาจจะก่อให้เกิดพลเมืองในสังคมไทยเป็นนักวัตถุนิยมและบริโภคนิยมมากยิ่งขึ้น

การวิพากษ์วิจารณ์ในลักษณะนี้ พระพุทธเจ้าชี้ว่า “ประดุจการชี้ขุมทรัพย์” จากกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นในอดีตนั้นจะพบว่า แม้ว่าพระสงฆ์จะทำหน้าที่ในการชี้ขุมทรัพย์ แต่นักการเมืองหรือผู้นำทางการเมืองบางคนมีท่าทีในเชิงลบต่อการวิจารณ์ดังกล่าว ซึ่งมหาเถรสมาคมในฐานะเป็นองค์กรบังคับบัญชาสูงสุดของพระสงฆ์ตระหนักอยู่ในประเด็นนี้เป็นอย่างดี จึงได้ออกประกาศมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการเทศน์หรือแสดงธรรมทางการเมือง เพื่อป้องกันการกระทบกระทั่งระหว่างพระสงฆ์กับผู้นำของรัฐ อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์จำนวนหนึ่งได้ทำหน้าที่ในการชี้ขุมทรัพย์แก่นักการเมืองอย่างต่อเนื่อง

คำถามมีว่า “พระสงฆ์ควรจะวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองอย่างไร จึงจะไม่ทำให้นักการเมืองมีท่าทีในเชิงลบต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ของพระสงฆ์” ปัจจัยหรือตัวแปรที่จะนำไปสู่การพัฒนาบทบาทนี้ให้เกิดขึ้นในสองทศวรรษหน้านั้นควรมีองค์ประกอบที่สำคัญอย่างน้อย ๔ ประการ (๑) ประเด็น (Issues) ในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐต้องชัดเจน (๒) ความรู้ความเข้าใจ (Understanding) ของ

พระสงฆ์ หรือสถาบันสงฆ์ต่อการดำเนินนโยบายสาธารณะ รวมไปถึงผลกระทบทั้งในเชิงลบและเชิงบวก เมื่อได้ข้อมูลเป็นที่ประจักษ์ชัดแล้ว ย่อมสามารถที่จะวิพากษ์วิจารณ์ผลเสียที่จะเกิดได้ (๓) ความสามารถในการที่จะสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) พระสงฆ์จำเป็นต้องเรียนรู้ และมีทักษะในการสื่อสารทางการเมือง โดยเข้าใจวิธีการและกระบวนการสื่อสารทั้งระบบตามหลัก SMCR ประกอบด้วย ผู้ส่ง (Source) ข้อมูลข่าวสาร (Message) ช่องทางในการส่ง (Channel) และผู้รับ (Receiver) และ (๔) การเปิดใจ (Open Mind) รับฟังจากรัฐ ผู้นำ หรือนักการเมืองด้วยใจที่เป็นกุศล

ในขณะเดียวกัน แนวทางวาจาสุภาสิตน่าจะเป็นอีกคำตอบหนึ่งที่น่าจะมาเป็นเกณฑ์ในการวิพากษ์วิจารณ์ได้ กล่าวคือ (๑) ประเด็นที่นำเสนอที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง ซึ่งสังคมโดยทั่วไปรับรู้ได้ว่าพฤติกรรมหรือนโยบายนั้นอาจจะมิชอบกพร่องอยู่ (๒) การนำเสนอสมควรจะวางภาษาและท่าทีให้เหมาะสม เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นหลายครั้งมิได้หมายความว่าเนื้อหาในการนำเสนอไม่ดีหรือไม่มีประโยชน์ แต่ประเด็นอยู่ที่วิธีการและท่าทีในการนำเสนอที่ไพเราะและให้เกียรติ (๓) การนำเสนอจำเป็นต้องจะต้องสอดคล้องกับกาลเวลาที่เหมาะสม (๔) การวิพากษ์วิจารณ์จะต้องอยู่บนฐานของการเชื่อมสมานสามัคคี ทั้งผู้พูด หรือผู้ที่ได้รับการวิจารณ์ รวมไปถึงกลุ่มคนที่สนับสนุน (๕) สิ่งที่วิพากษ์วิจารณ์นั้นจะต้องก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาจจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้นำทางการเมืองที่จะได้รับทางเลือกในการปฏิบัติที่หลากหลายและรอบด้านมากยิ่งขึ้น (๖) การวิพากษ์วิจารณ์ควรจะต้องอยู่บนฐานของเมตตาธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เจตนารมณ์ในการสื่อสารนั้น ควรมุ่งให้เกิดผลในเชิงบวก ควรหลีกเลี่ยงการสื่อสารที่จะอาจจะก่อให้เกิดความขัดแย้งจนนำไปสู่ความรุนแรงทั้งการพูดและการแสดงออก

(๕) บทบาทในการชุมนุมเพื่อเรียกร้องความต้องการทางการเมือง

ในปัจจุบันและอนาคตนั้น การดำเนินกิจการทางการเมืองของพระสงฆ์ตามแนวทางนี้ แม้ว่าประเพณีในสังคมไทย พระธรรมวินัย และกฎหมายรัฐธรรมนูญจะเปิดพื้นที่ให้ (ก) พระสงฆ์สามารถดำเนินการประกาศคว่ำบาตรด้วยมติของสงฆ์ ทั้งระดับหมู่บ้านจนถึงระดับประเทศต่อกลุ่มบุคคลที่กระทำความผิดต่อพระพุทธศาสนา ทั้งการพูด การแสดงออก หรือการดำเนินนโยบายที่กระทบหรือขัดกับหลักธรรมวินัย อันจะนำไปสู่ความดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน เพื่อตักเตือนด้วยความปรารถนาดีให้หยุดพฤติกรรมต่างๆ (ข) คว่ำบาตรต่อรัฐหรือนักการเมืองที่ดำเนินนโยบายกระทบต่อวิถีชีวิตของพลเมือง และวิถีธรรมของชุมชน สังคม และศาสนา เพื่อรักษาผลประโยชน์และวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทย

อย่างไรก็ตาม การแสดงออกในลักษณะดังกล่าว พระสงฆ์ควรระมัดระวังการเข้าร่วมการชุมนุมทางการเมืองกับกลุ่มการเมืองในเชิงปัจเจกที่ไม่สัมพันธ์กับการคว่ำบาตรในพระพุทธศาสนา อีกทั้งระมัดระวังท่าทีการแสดงออกทางกาย วาจา และใจที่อาจจะแสดงออกด้วยความรุนแรง ภายใต้อิทธิพลของความโลภ ความโกรธ และความหลง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อเลือกข้าง แบ่งฝักแบ่งฝ่าย ให้คุณ ให้โทษต่อกลุ่มการเมือง อันจะขัดต่อหลักการที่ศาสนาห้ามมิให้ประจบประแจง เพื่อให้ได้มาซึ่งลาภ ยศ สรรเสริญ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดพระพุทธศาสนาในรูปขององค์กรในระยะสั้น และระยะยาว

สำหรับเกณฑ์ชี้วัดการเข้าไปร่วมชุมนุมทางการเมืองของพระสงฆ์จำเป็นต้องประเมินทั้ง (๑) แนวคิด (Concept) อันเป็นที่มาของข้อเรียกร้อง เจตนารมณ์ในการเรียกร้อง วัตถุประสงค์ในการเรียกร้อง เหตุและผลในการเรียกร้อง ที่มาของแนวคิดในการเรียกร้อง ผลประโยชน์และความต้องการ (๒) เนื้อหา (Content) เนื้อหาใน

การนำเสนอ ขอบเขตของเนื้อหา ความน่าจะเป็นของเนื้อหา คุณและโทษอันจะเกิดจากเนื้อหา รายละเอียดของเนื้อหา ความน่าเชื่อถือของเนื้อหา แหล่งอ้างอิงของเนื้อหา วิธีการนำเสนอของเนื้อหา และ (๓) บริบท (Context) ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ประวัติศาสตร์ของการชุมนุม คนหรือกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการชุมนุม สถานที่ในการจัดการชุมนุม เวลาและจังหวะในการเข้าร่วมการชุมนุม สถานการณ์การชุมนุม สภาพการเมือง/เศรษฐกิจ และท่าทีของชุมชนและสังคม ทั้งนี้ เกณฑ์ชีวิตทั้ง ๓ ประการนั้น จำเป็นอย่างยิ่งต้องสอดคล้องกับหลักการพระธรรมวินัย ประเพณี และกฎหมายที่เป็นกรอบในการพระพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ในสังคมไทย

ข้อสังเกตที่กลุ่มคนจำนวนมากให้แนวทางคือการที่พระสงฆ์จะชุมนุมเพื่อเรียกร้องความต้องการทางเมืองนั้น ไม่มีความจำเป็นอันใดที่พระสงฆ์จะเข้าร่วมกับกลุ่มการเมืองกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพราะจะนำไปสู่การแบ่งฝ่ายและจะทำให้สูญเสียภาพความเป็นกลางของพระสงฆ์ ถ้าพระสงฆ์ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดหรือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งของผู้นำทางการเมือง พระสงฆ์สามารถประกาศเจตนารมณ์ได้โดยตรงอยู่แล้ว โดยไม่จำเป็นต้องเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพราะอาจจะทำให้พระสงฆ์เป็นเครื่องมือให้กลุ่มการเมืองอ้างความชอบธรรมในการเข้าร่วมของพระสงฆ์ต่อการเรียกร้องของกลุ่มการเมืองเอง กรณีศึกษาที่ชัดเจนต่อผลเสียอันเกิดจากการเข้าร่วมกับพรรคการเมืองของพระสงฆ์บางรูปดังกล่าวสามารถประเมินผลเสียได้จากประเทศศรีลังกาและพม่า ซึ่งทำให้ผู้นำทางการเมืองมิได้ตระหนักรู้ว่า พระสงฆ์ที่เข้าร่วมเป็นทรัพยากรของพระพุทธศาสนาในภาพรวม หากแต่เป็นกลุ่มคนที่ฝึกฝนทางการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองอีกด้านหนึ่ง

(๖) บทบาทในการใช้สิทธิเลือกตั้งนักรการเมือง

ในขณะที่รัฐของประเทศศรีลังกา และประเทศกัมพูชาได้เปิดพื้นที่ให้พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ในการใช้สิทธิในการเลือกตั้งนักรการเมืองในทุกระดับเพื่อเข้าไปทำหน้าที่ในรัฐสภา แต่กฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้กั้นพื้นที่ในการใช้สิทธิเลือกตั้งของพระสงฆ์ออกไปจากการเมือง แม้กฎหมายจะบัญญัติเอาไว้ว่า การเลือกตั้งเป็นหน้าที่ไม่ใช่สิทธิก็ตาม แต่การจำกัดสิทธิในการเลือกตั้งได้ทำให้เกิดการถกเถียงในสังคมไทยทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ซึ่งข้อถกเถียงดังกล่าวมีเหตุผลและชุดอธิบายที่แตกต่างกัน

กลุ่มที่สนับสนุนให้พระสงฆ์ได้ใช้สิทธิในการเลือกตั้งได้ให้เหตุผลที่น่าสนใจว่า (๑) พระสงฆ์เป็นกลุ่มคนดีมีคุณภาพ (๒) พระสงฆ์เป็นกลุ่มคนที่ซื่อสัตย์ไม่เห็นแก่ประโยชน์ (๓) การเลือกตั้งเป็นการกำหนดชะตากรรมพระสงฆ์ (๔) การเลือกตั้งเป็นเครื่องมือปกป้องพระพุทธศาสนา (๕) การเลือกตั้งเป็นสิทธิของพลเมืองทุกคน (๖) ประเทศนับถือพระพุทธศาสนาให้พระสงฆ์เลือกตั้งได้ จะเห็นว่า ชุดวิธีในการอธิบายเพื่ออ้างเหตุผลให้พระสงฆ์สามารถใช้สิทธิในการเลือกตั้งได้นั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากคุณภาพเสียงของพระสงฆ์เอง

อย่างไรก็ตาม กลุ่มที่ไม่สนับสนุนให้พระสงฆ์มีสิทธิในการเลือกตั้ง ได้ยกเหตุผล และความน่าจะเป็นมาอ้างเช่นกันว่า (๑) การเมืองเป็นการแย่งชิงผลประโยชน์และอำนาจ (๒) การเลือกตั้งเป็นการแสดงออกถึงการเลือกข้างใดข้างหนึ่ง แม้ว่าข้างนั้นจะมีความโดดเด่นเชิงคุณภาพก็ตาม (๓) การเลือกตั้งมีแนวโน้มที่พระสงฆ์จะพัฒนาตนเองไปเป็นหัวคะแนนและเป็นผู้รับใช้นักรการเมือง (๔) จะก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์ที่เลือกสนับสนุนกลุ่มการเมืองต่างๆ (๕) การให้คุณให้โทษแก่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง (๖) สังคมขาดหลักในการพึ่งพาหากพระสงฆ์เลือกข้าง (๗) พระสงฆ์จะตกเป็นเครื่องมือของนักรการเมือง

(๙) การเลือกตั้งเป็นโลกียวิสัยที่พระสงฆ์ไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้อง (๙) การเลือกตั้งไม่ใช่หน้าที่ของพระสงฆ์ (๑๐) พระธรรมวินัยไม่เปิดช่องให้พระสงฆ์สามารถเลือกตั้งได้ (๑๑) กฎหมายไม่เปิดช่อง และ (๑๒) การเลือกตั้งไม่สอดคล้องกับประเพณีปฏิบัติที่ไม่เปิดโอกาสให้พระสงฆ์เลือกตั้งได้

หากจะวิเคราะห์จากข้ออ้างที่พาดพิงถึงบทบาทในการเลือกตั้งของพระสงฆ์ในประเทศศรีลังกาและประเทศกัมพูชา จะพบประเด็นที่น่าสนใจว่า ในยุคปัจจุบันนี้ พระสงฆ์กระแสนักของทั้งสองประเทศนั้นได้มีความยินดีพร้อมใจที่จะมีบทบาทในการใช้สิทธิในการเลือกตั้ง และจากการสัมภาษณ์จะพบว่า หากเลือกได้นั้น พระสงฆ์เหล่านั้นเลือกที่จะไม่ไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งนักรการเมือง เพราะสภาพการณ์ทางการเมืองนั้นชี้ชัดว่า นักรการเมืองได้ใช้พระสงฆ์ไปเป็นเครื่องมือในการได้มาซึ่งการเลือกตั้ง ทั้งการสัญญาว่าจะให้ การนิมนต์พระสงฆ์ไปทำหน้าที่ในการกล่าวสนับสนุนหรือพระสงฆ์บางรูปได้กลายเป็นหัวคะแนนให้แก่กักรการเมือง ผลกระทบบางส่วนที่ตามมาคือ พระสงฆ์ในวัดเกิดความขัดแย้ง เพราะอุดมการณ์ทางการเมืองของพระสงฆ์ในแต่ละวัดมีความแตกต่างกัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์แนวโน้มในอนาคตต่อบทบาทนี้ของพระสงฆ์ในสังคมไทย ข้อมูลของประเทศต่างๆ รวมถึงประเทศไทยชี้ชัดไปในทิศทางเดียวกัน “ตัวแปรสำคัญที่จะทำให้พระสงฆ์เรียกร้องบทบาทในการใช้สิทธิเพื่อเลือกตั้งนักรการเมือง” จะเกิดขึ้นจากปัจจัยดังต่อไปนี้ (๑) การดำเนินนโยบายของรัฐต่อพระพุทธศาสนาที่ขาดความเข้าใจ และไม่สนับสนุนพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง แม้ว่าประชาชนส่วนใหญ่ของสังคมไทยจะนับถือพระพุทธศาสนาก็ตาม (๒) การขาดการตระหนักรู้ของนักรการเมืองต่อชะตากรรมของพระพุทธศาสนา ทั้งในเชิงพฤติกรรมและนิตินัย (๓) การดำเนินนโยบายของ ศาสนิก

และศาสนาอื่นๆ ที่กระทบต่อความรู้สึกของพุทธศาสนิกชน หรือการไม่สามารถที่จะป้องกันมิให้ศาสนาหรือ ศาสนิกของศาสนาอื่นๆ ทำร้าย หรือกระทำการที่บั่นทอนพระพุทธศาสนาในลักษณะต่างๆ

พระสงฆ์และนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาจำนวนหนึ่งชี้ชัดว่า ตัวแปรสำคัญประการหนึ่งที่น่าไปสู่ความเจริญหรือความเสื่อมของพระพุทธศาสนานั้นสัมพันธ์กับนักรการเมืองที่ทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย และการบริหารบ้านเมือง ถึงกระนั้น แรงบีบคั้นจากตัวแปรภายนอกที่มาจากการรุกรานทางศาสนา ประเด็นปัญหาเรื่องชาติพันธุ์และการดำเนินนโยบายทางการเมืองของนักรการเมือง ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระสงฆ์ใน ๔ ประเทศจำเป็นต้องออกมาทำหน้าที่ในการแสดงออกทางการเมืองโดยการเรียกร้อง การใช้สิทธิทางการเมือง และการเป็นนักรการเมือง เพื่อปกป้องความอยู่รอดของพระพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าบางครั้งอาจจะทำให้เกิดการตั้งคำถามเรื่องการใช้ศาสนาเป็นข้ออ้าง แต่เมื่อวิเคราะห์จากปัจจัยภายนอกต่างๆ แล้ว ก็ทำให้การเคลื่อนไหวทางการเมืองของพระสงฆ์เหล่านั้นมีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น

๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

พระพุทธศาสนากับการเมืองเป็น “สัญลักษณ์ของความร่วมมือในการพัฒนารัฐมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน” การพัฒนารัฐนั้น การเมืองเป็นตัวแปรสำคัญในการพัฒนากายและวัตถุ และเพื่อให้การพัฒนากายและวัตถุเป็นไปอย่างประสานสอดคล้อง จึงมีความจำเป็นต้องจัดวางระเบียบและกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อให้พลเมืองอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และเคารพในความเป็นมนุษย์ของกันและกัน ซึ่งเหตุผลนี้ทำให้พระพุทธศาสนาต้องเข้ามาช่วยรับภาระในการพัฒนาจิตใจโดยการนำศีลธรรมที่เป็นความจริงของธรรมชาติมาออกแบบให้สอดคล้องกับกฎ กติกา ระเบียบ

กฎหมาย และวิถีชีวิตของพลเมือง ฉะนั้น พระพุทธศาสนากับการเมืองจึงเป็นประจักษ์ “เหรียญสองด้านของการพัฒนา” ซึ่งเป็นการพัฒนาทั้งมิติของกายและจิตใจ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปเป็นข้อเสนอแนะพระสงฆ์ที่เข้าไปแสดงบทบาทต่อการเมือง นักการเมือง และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่ถูกต้องและเหมาะสมทั้งต่อพระสงฆ์และนักการเมืองในต่อไป ดังนี้

๕.๑ ข้อเสนอแนะต่อพระสงฆ์ในเชิงปัจเจก

(๑) การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองควรมีจุดยืนที่ถูกต้อง และเที่ยงธรรม พระสงฆ์ไม่ควรเข้าไปสนับสนุนหรือต่อต้านระบอบการเมือง กลุ่มการเมือง หรือนักการเมืองใดๆ ที่ตนชื่นชอบหรือเกลียดชังเป็นการส่วนตัว แต่ควรมีเมตตาและอุเบกขา พระสงฆ์อาจจะทำหน้าที่เป็น “มัคคุเทศก์” ในการชี้แนะแนวทางแก่นักการเมืองที่มีภูมิคุ้มกันทางคุณธรรมและจริยธรรมที่บกพร่อง และพร้อมที่จะมอบธรรมและคำแนะนำที่เหมาะสมแก่ระบบการเมือง กลุ่มการเมือง และนักการเมืองต่างๆ ในเวลาที่ต้องการและเหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการและสถานการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

(๒) อันตรายที่พระสงฆ์ควรระวังเมื่อเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง ก็คือ ลาภ เงินทอง เกียรติยศ ชื่อเสียง สิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดอคติ ขาดความเป็นกลาง และขาดอิสรภาพในการชี้นำทางจิตวิญญาณ เพราะแทนที่จะทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์แห่งคุณธรรมและผู้นำทางวิญญาณของประชาชนและนักการเมืองทั่วไป แต่จะกลายเป็นเครื่องมือและบริวารของนักการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์นักการเมือง

(๓) สถานการณ์บางอย่างสะท้อนว่า แม้กฎหมายจะห้ามพระสงฆ์ไม่ให้เข้าไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งทางการเมือง แต่ในเชิงพฤตินัยพระสงฆ์ได้ให้การสนับสนุน

นักการเมืองหรือกลุ่มการเมืองค่อนข้างชัดเจน ดังจะเห็นได้จากการที่นักการเมืองบางกลุ่มเข้าไปร่วมกิจกรรมและสนับสนุนกิจกรรมของบางวัด ผลเสียที่จะตามมาคือ สำนักต่างๆ อาจจะคำนึงถึงความอยู่รอดของตัวเองโดยไม่ใส่ใจต่อความอยู่รอดของพระศาสนา เมื่อพรรคการเมืองที่เป็นคู่แข่งเข้ามามีอำนาจบริหารจัดการรัฐ กิจกรรมที่สัมพันธ์กับนักการเมืองจะลดลงและให้ความสำคัญน้อยลง ฉะนั้นการวางตนเป็นกลางไม่ว่าจะชอบหรือไม่ชอบนักการเมือง กลุ่มการเมือง หรือพรรคการเมืองก็ตาม โดยไม่แสดงออกในเชิงของการให้ทุนและให้โทษแก่นักการเมืองและพรรคการเมืองย่อมเป็นตัวแปรสำคัญที่จะรักษาพระพุทธศาสนาเอาไว้ในระยะยาว

๕.๒ ข้อเสนอแนะต่อสถาบันสงฆ์

(๑) จากข้อเสนอของนักวิชาการที่คาดหวังต่อสถาบันสงฆ์เพื่อเข้าไปมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างสันติสุขให้แก่ประชาชนและสังคมนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า เห็นควรจัดตั้งสถาบัน หรือกลุ่มงานด้านจัดการความขัดแย้งในทุกๆ จังหวัด โดยกำหนดให้ ๑ จังหวัด ๑ ศูนย์ โดยมีหน้าที่จัดการข้อพิพาททั้งประเด็นสิ่งแวดล้อม ครอบครัว วัด ชุมชน วัฒนธรรมและมิติอื่นๆ ในจังหวัดนั้น เพื่อเป็นศูนย์กลางในการศึกษาและวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการความขัดแย้ง และเป็นศูนย์กลางในการจัดการความขัดแย้งระหว่างนักการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

(๒) นักวิชาการและนักประชาธิปไตยในสังคมไทย มุ่งหวังให้พระสงฆ์เข้าไปร่วมมือกับรัฐและภาคเอกชนต่างๆ เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยตั้งแต่ฐานรากโดยเริ่มจากชุมชนนั้น สถาบันสงฆ์ควรปรับทิศทางการพัฒนาพระสงฆ์ให้เรียนรู้และเข้าใจการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยเพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยอาจจะร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ จัดหลักสูตรประกาศนียบัตรเกี่ยวกับพระสงฆ์ยุคใหม่กับ

การพัฒนาประชาธิปไตย แล้วให้พระสงฆ์ได้เข้าไปทำหน้าที่ในการพัฒนาพลเมืองที่พึงประสงค์ในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ตั้งแต่ระดับชุมชนฐานราก

(๓) ปัจจุบันนี้ พระสงฆ์บางรูปเข้าไปดำเนินกิจกรรมกับนักการเมืองอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกรณีการขึ้นเวทีเพื่อแสดงความเห็นและวิพากษ์วิจารณ์กลุ่มการเมืองต่างๆ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสถาบันสงฆ์ในวงกว้าง ในกรณีที่พระภิกษุเข้าไปแสดงออกทางการเมืองแล้วก่อให้เกิดคำถามถึงความถูกต้องและเหมาะสมนั้น สถาบันสงฆ์ซึ่งเป็นพระสงฆ์กระแสหลักและมีพระภิกษุนักวิชาการที่เข้าใจและเชี่ยวชาญในหลักการพระพุทธศาสนาเห็นควรให้นำพระสงฆ์เหล่านั้นมาเป็นคณะทำงานในชุดอนุกรรมการเพื่อร่วมหาทางตอบคำถามสื่อมวลชนหรือค้นคว้าทำวิจัยเพื่อหาแนวทางในการจัดการกับประเด็นเหล่านั้น

๕.๓ ข้อเสนอแนะต่อนักการเมือง และผู้นำทางการเมือง

(๑) จากกรณีที่พระสงฆ์ และนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาจำนวนมาก ไม่มั่นใจในท่าที และแนวทางการพัฒนาพระพุทธศาสนาให้อยู่รอดและมั่นคงได้ จึงเป็นผลให้พระสงฆ์และนักวิชาการเหล่านั้นออกมาเรียกร้องเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรณีการใช้สิทธิในการเลือกตั้งนักการเมืองเพื่อเข้าไปทำหน้าที่ในการปกป้องและคุ้มครองพระพุทธศาสนา จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่นักการเมือง หรือชนชั้นปกครองจะต้องอธิบายและหาแนวทางพัฒนาพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับความต้องการของพระสงฆ์และนักวิชาการจำนวนมากที่ห่วงใย

(๒) จากข้อสังเกตต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญ มาตรา ๑๐๐ ที่มีให้พระสงฆ์แสดงออกทางการเมืองโดยการใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภานั้น แนวทางดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการสอดคล้องกับวัฒนธรรมหรือประเพณีทางการเมืองที่เคย

ปฏิบัติตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป รัฐจะมีชุดคำอธิบายอย่างไร จึงจะทำให้พระสงฆ์รุ่นใหม่ที่เรียกร้องให้มีการจำกัดสิทธิดังกล่าว เพราะการจำกัดเช่นนั้น ถือว่าเป็นการทำให้กฎหมายรัฐธรรมนูญมีการย้อนแย้งกันเอง การร่างกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในอนาคต เชื่อมั่นว่าพระสงฆ์รุ่นใหม่จะเรียกร้องให้มีการปรับเปลี่ยนประเด็นกฎหมายในลักษณะดังกล่าว จึงเสนอให้ผู้นำทางการเมืองเปิดเวทีเพื่อรับฟังความคิดเห็นในประเด็นนี้อย่างรอบด้าน และเมื่อแต่ละฝ่ายยอมรับเป็นฉันทามติแล้ว ย่อมจะทำให้การอธิบายเหตุผลเพื่อสนับสนุนต่างๆ มีความชอบธรรมมากยิ่งขึ้น

(๓) กรณีที่นักการเมืองตั้งข้อสังเกตต่อการวิพากษ์นักการเมืองของพระสงฆ์และกล่าวว่า “ไม่ใช่กิจของพระสงฆ์” และมีท่าทีในเชิงลบต่อพระสงฆ์นั้น เป็น การสมควรที่นักการเมืองจะต้องเปิดพื้นที่ให้พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ดังกล่าวเช่นเดียวกับพลเมืองหรือสื่อมวลชนโดยทั่วไป และในขณะเดียวกัน หากมีการวิพากษ์วิจารณ์โดยไม่สุจริตจนก่อให้เกิดการหมิ่นประมาท นักการเมืองสามารถฟ้องร้องได้อยู่แล้ว ความจริงแล้ว นักการเมืองควรรับทำที่ดังกล่าวและดำเนินตามกรอบ “ปรีชญา” คือ การเข้าไปหาสมณะเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และมุมมองต่างๆ อันจะเกิดประโยชน์ต่อการดำเนินนโยบายทางการเมืองมากยิ่งขึ้น

(๔) กรณีที่กลุ่มคนต่างๆ วิพากษ์วิจารณ์ประเด็นที่นักการเมืองชักจูงหรือโน้มน้าวพระสงฆ์ให้ทำหน้าที่เป็น “หัวคะแนน” เพื่อให้ได้มาซึ่งผลในการเลือกตั้งจากประชาชนนั้น นักการเมืองจำเป็นต้องระมัดระวังบทบาทและท่าทีดังกล่าว เพราะการดำเนินการเช่นนั้นอาจจะได้รับการเลือกตั้งเป็นผลประโยชน์ส่วนตน แต่อาจจะนำไปสู่ผลเชิงลบต่อพระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ในระยะยาวมากยิ่งขึ้น เพราะพระสงฆ์หรือวัดในชุมชนมิได้เป็นสมบัติส่วนตัวของนักการเมืองหากแต่เป็นสมบัติสาธารณะที่ทุก

พรรคการเมืองจำเป็นต้องรักษาเอาไว้ เพื่อให้พระสงฆ์เป็นที่พึ่งที่ระลึกอย่างแท้จริงของทุกกลุ่มในสังคมและชุมชนตามเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้าที่ว่า “สังฆัง สรณัง คัจฉามิ”

(๕) นักการเมืองควรประสานความร่วมมือกับพระสงฆ์ในการพัฒนาพลเมือง สนับสนุนทั้งงบประมาณและเครื่องมือในการพัฒนา โดยเริ่มต้นศึกษาทำความเข้าใจพุทธธรรมให้ถ่องแท้ โดยมีพระสงฆ์เป็นพี่เลี้ยงคอยแนะนำทั้งในด้านการศึกษาและปฏิบัติ นักการเมืองมีปัจจัยเพียบพร้อม ถวายความสะดวกให้แก่พระสงฆ์โดยตั้งใจว่า “พระสงฆ์รูปใดที่ยังไม่มาก็ขอให้มา ที่มาแล้วขอให้บำเพ็ญสมณธรรมอย่างสันติสุข” โดยการถวายความปลอดภัย และอำนวยความสะดวกแก่ท่าน เพื่อเปิดพื้นที่ให้พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ในการพัฒนาพลเมืองร่วมกับนักการเมือง

(๖) ภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรงทางการเมืองเพื่อช่วงชิงอำนาจในการบริหารบ้านเมือง จนนำไปสู่การแบ่งฝ่าย และเกลียดชังซึ่งกันและกันตามที่ปรากฏในช่วง ๑๑ ปีที่ผ่านมา (๒๕๕๕-๒๕๕๗) นักการเมืองไม่ควรที่จะอาศัยช่วงจังหวะดังกล่าวดึงพระสงฆ์ทั้งในเชิงองค์กรและปัจเจกบุคคลเข้ามาเป็นแนวร่วมหรือเป็นสัญลักษณ์เพื่อสร้างความยอมรับและความชอบธรรมทางการเมือง ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองการปกครองควร “กัน” พระสงฆ์ออกจากพื้นที่ดังกล่าว โดยการเปิดพื้นที่ให้พระสงฆ์ได้แสดงบทบาทในการเรียกร้องหรือสร้างความปรองดองของประชาชนในชาติอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นระบบภายใต้การสนับสนุนจากฝ่ายต่างๆ

(๗) กรณีข้อสังเกตของนักวิชาการ และพระสงฆ์จำนวนมากที่ชี้ชัดว่า ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๓๕ เป็นต้นมา รัฐหรือผู้นำทางการเมืองได้กั้นพื้นที่ของศาสนา หรือศีลธรรมออกจากการเมือง คงเหลือไว้เฉพาะการให้ศาสนาเป็นเครื่องมือตอบสนองพิธีกรรมทางการเมืองเท่านั้น ผลเสียที่ตามมาจึงทำให้นักการเมืองหรือผู้นำทางการเมืองขาดคุณธรรม

จริยธรรมจนนำไปสู่การทุจริตคอร์รัปชันในกิจกรรมและโครงการต่างๆ จึงเห็นสมควรให้ผู้นำทางการเมืองได้เร่งสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการปรับปรุงธรรมาภิบาลศีลธรรมกับประมวลจริยธรรมของสมาชิกรัฐสภาไปสู่การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและนำหลักการดังกล่าวมาพัฒนาให้เป็น “วิถีชีวิต” ที่นักการเมืองต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีต่อไป

๕.๔ ข้อเสนอแนะต่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

จากข้อเรียกร้องของพุทธศาสนิกชนจำนวนมากที่เกิดความกังวลและมีความสงสัยต่อพฤติกรรมของพระสงฆ์ที่เข้าไปประทะงักกับกลุ่มการเมืองต่างๆ ซึ่งทำให้พระสงฆ์สูญเสียภาพลักษณ์ของการเป็นที่พึ่งที่แท้จริงของพุทธศาสนิกชน และทำให้ประชาชนจำนวนมากไม่เชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธรศาสนาโดยภาพรวม จึงเป็นการสมควรที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจะดำเนินการตามมาตรการต่อไปนี้

(๑) มาตรการระยะสั้น ควรตั้งอนุกรรมการแบบพหุภาคีซึ่งประกอบด้วยสัดส่วนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและคณะทำงานทั้งฝ่ายพระสงฆ์ นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้แทนจากส่วนงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ฝ่ายข่าวกรอง สื่อมวลชน และนักกฎหมาย เพื่อทำหน้าที่ในการตอบคำถาม ทั้งมิติของพระพุทธศาสนาและแผนดำเนินการทั่วไปของฝ่ายบ้านเมืองต่อข้อเรียกร้องดังกล่าว ซึ่งจะทำให้สามารถตอบคำถาม และดำเนินการจัดการกับปัญหาได้อย่างบูรณาการ และครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

(๒) มาตรการระยะยาว ควรศึกษาวิเคราะห์และวางแนวทางในการจัดการกับประเด็นปัญหาดังกล่าวให้สอดคล้องกับความเป็นจริงและความต้องการของพุทธศาสนิกชน แล้วนำเสนอแผนในการบริหารจัดการ

ประเด็นดังกล่าวให้มหาเถรสมาคมได้พิจารณาสั่งการให้ฝ่ายต่างๆ ได้ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

๕.๕ ข้อเสนอแนะต่อมหาวิทยาลัยสงฆ์

จากการที่นักวิชาการและประชาชนบางกลุ่มตั้งข้อสังเกตต่อมหาวิทยาลัยสงฆ์ว่า เมื่อเกิดความขัดแย้งจนนำไปสู่ความรุนแรงทางการเมือง ไม่เป็นที่ปรากฏว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ซึ่งเป็นศูนย์กลางหรือเป็นหัวใจของการชี้แนะข้อมูลที่ถูกต้องสามารถตอบคำถามหรือออกมานำเสนอทางออกให้แก่สังคมได้อย่างเป็นรูปธรรมได้

(๑) แม้ว่าปัจจุบันนี้ คณาจารย์ของมหาวิทยาลัยจะรับภาระในการนำเสนอข้อมูลต่างๆ ให้แก่สังคมบ้างแล้ว แต่เป็นไปในลักษณะเอกเทศ จากแนวทางนี้มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งอาจจะมีคณะทำงานที่เป็นทางการและได้รับการตั้งจากมหาวิทยาลัยให้ตอบคำถามหรือชี้แจงประเด็นคำถามต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองหรือผู้นำทางการเมืองซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของพลเมืองโดยรวม อีกทั้งกระทบต่อศีลธรรมอันดีงามของประชาชน

(๒) มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรเป็นฐานข้อมูลทางวิชาการ เพื่อนำเสนอข้อมูลที่ถูกต้องในประเด็นต่างๆ ให้แก่ผู้นำทางการเมืองและพลเมือง ฉะนั้น การที่จะได้มาซึ่งข้อมูลดังกล่าวอย่างรอบด้านนั้น ควรจะต้องมีการเปิดพื้นที่ให้มีการวิจัยเกี่ยวกับประเด็นพระพุทธศาสนากับการเมืองในมิติอื่นๆ ทั้งด้านหลักธรรม ด้านการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี และโครงสร้างทางการเมืองในวิถีพุทธบูรณาการควรจะเป็นไปในลักษณะใด อันจะทำให้สังคมไทยมีทางเลือกในการพัฒนาระบบการเมืองที่สอดคล้องกับวิถีไทยมากยิ่งขึ้น

๕.๖ ข้อเสนอแนะต่อสื่อมวลชน

จากการที่ประชาชนจำนวนมากขาดความเชื่อมั่นในภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในภาพรวมอันเนื่องมาจาก

พระสงฆ์บางรูปเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองร่วมกับพรรคการเมืองจะมีการนำเสนอภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ผ่านสื่อต่างๆ นั้น

(๑) การนำเสนอข่าวควรจะเป็นไปเพื่อการพัฒนาให้พระสงฆ์ หรือองค์กรของพระสงฆ์ได้ใช้แอมมูมดังกล่าวไปปรับปรุงการบริหารจัดการองค์กรพระสงฆ์ ซึ่งการนำเสนอ นั้นควรจะต้องเสนอข้อมูลที่เป็ความจริงและไม่นำเสนอข่าวเพิ่มสีสันอันจะนำไปสู่การได้มาซึ่งผลประโยชน์ต่อการดำเนินธุรกิจมากกว่าความอยู่รอดของพระพุทธศาสนา

(๒) ในสถานการณ์ของความขัดแย้งทางการเมือง ควรร่วมมือกับองค์กรสงฆ์เพื่อกระตุ้นเตือนให้สังคมได้เห็นทางออกของความขัดแย้ง โดยการนำเสนอและสื่อสารภาพลักษณ์ในเชิงบวกที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตที่เปี่ยมสุขผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การสวดมนต์ การบำเพ็ญสมาธิ และการส่งเสริมแนวทางเสริมสร้างสังคมสันติสุขที่พระสงฆ์ได้ร่วมกันทำกับชุมชนต่างๆ ซึ่งการนำเสนอในลักษณะนี้จะก่อให้เกิดภาพในเชิงบวกต่อการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างๆ ของศาสนา ภาษา วัฒนธรรม และชาติพันธุ์

๕.๗ ข้อเสนอแนะต่อพุทธศาสนิกชนทั่วไป

(๑) จากการที่พระสงฆ์บางรูป หรือบางกลุ่มออกไปประทุ้งจนทำให้ประชาชนจำนวนมากเกิดความรู้สึกขาดศรัทธาต่อที่ดังกล่าวนั้น จึงเสนอว่า พระพุทธศาสนิกชนควรเปิดใจที่จะมองการออกไปทำหน้าที่ของพระสงฆ์ว่ามีวัตถุประสงค์ที่แท้จริงอย่างไร เพราะการเรียกร้องบางอย่างนั้นพระสงฆ์บางรูปมองว่าเป็นไปในเชิงบวกต่อสังคม เช่น ประทุ้งการนำเหล่าเข้าตลาดหุ้น การเปิดเสรีหวยเถื่อน และเปิดบ่อนกาสิโนในสังคมไทย ซึ่งประเด็นเหล่านี้ เป็นการประทุ้งที่สอดคล้องกับมาตรฐานทางจริยธรรมในสังคมไทยที่พระสงฆ์ในฐานะเป็นเครื่องหมายของจริยธรรมจำเป็นต้องออกมาเรียกร้องต่อประเด็นดังกล่าว

(๒) จากการที่พระสงฆ์เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองกับพรรคการเมืองหรือแสดงอุดมการณ์ทางการเมืองกับกลุ่มต่างๆ จนทำให้สังคมมองประเด็นเรื่องความเป็นกลางทางการเมืองของพระสงฆ์นั้น พุทธศาสนิกชนจำเป็นต้องยึดมั่นใน “หลักธรรม” มากกว่า “พระสงฆ์” ที่แสดงออกมา โดยให้พิจารณาประเด็นที่พระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องว่าเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข และเพื่ออนุเคราะห์มหาชนในภาพรวมหรือไม่ หรือว่าเป็นไปเพื่อการตอบสนองอุดมการณ์ของพระสงฆ์ในเชิงปัจเจก หากกระทำการเป็นไปในเชิงลบ พุทธศาสนิกชนควรจะหามาตรการทางสังคม (Social Sanction) เพื่อให้พระสงฆ์ได้ปรับตัวเข้าสู่วิถี และบทบาทที่ควรจะเป็นของพระสงฆ์ต่อไป

๖. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวโน้มนโยบายของพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า” ในครั้งนี้ พบประเด็นปลีกย่อยจำนวนมากที่ผู้วิจัยมองว่า สมควรที่จะมีการศึกษาวิเคราะห์เพื่อต่อยอดองค์ความรู้ให้กว้างขวางต่อไป ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างบางประเด็นตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

(๑) การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบและแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยเชิงพุทธบูรณาการที่สอดคล้องกับสังคมไทยในพุทธศตวรรษที่ ๒๖” ซึ่งองค์ประกอบสำคัญในการศึกษาประเด็นนี้คือ ประชาธิปไตยในยุคปัจจุบันเป็นแต่เพียงรูปแบบที่เราลอกเลียนแบบมาจากสังคมตะวันตก แต่ขาดเนื้อหาที่สะท้อนความเป็นประชาธิปไตยวิถีไทย ประชาธิปไตยในรูปแบบควรศึกษาทั้งโครงสร้างและเนื้อหาว่าควรจะเป็นไปในรูปแบบใด และสถาบันสงฆ์ หรือพระสงฆ์ควรจะได้รับ การจัดวางให้สอดคล้องกับโครงสร้างประชาธิปไตยแบบใหม่อย่างไร เพราะรูปแบบการปกครองของประชาธิปไตยตั้งแต่ ๒๔๗๕ ได้กันพระสงฆ์ออกจากพื้นที่ของระบอบประชาธิปไตยจนกลายเป็นความแปลกแยกระหว่างพระสงฆ์กับการเมืองในบางมิติ

(๒) การศึกษาวิจัย เรื่อง “รูปแบบและแนวทางการพัฒนาพลเมืองเชิงพุทธบูรณาการในวิถีของการพัฒนาประชาธิปไตยที่พึงประสงค์” ในวิถีประชาธิปไตยนั้น พลเมืองถือได้เป็นตัวแปรสำคัญในการผลักดันให้ก้าวไปสู่การมีคุณภาพของระบอบประชาธิปไตย จะเห็นว่า “คุณภาพของประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับคุณภาพของพลเมือง” ฉะนั้น การศึกษาในรูปแบบนี้ ควรศึกษาวิเคราะห์และแสวงหารูปแบบที่พึงประสงค์ต่อการพัฒนาพลเมือง ประเด็นที่สำคัญบางส่วนในงานนี้ ควรจะเสนอว่า พระสงฆ์ควรมีช่องทางหรือมีพื้นที่ในการเข้าไปช่วยพัฒนาพลเมืองอย่างไร จึงจะทำให้พระสงฆ์ได้มีสถานะ “ส่วนเกิน” ในระบอบประชาธิปไตยและการพัฒนาพลเมืองไทยในยุคปัจจุบัน

(๓) การศึกษาวิจัย เรื่อง “ความเป็นไปได้ในการเลือกตั้งของพระสงฆ์ในพุทธศตวรรษที่ ๒๖: ปัญหาอุปสรรค และทางออกที่พึงประสงค์” แนวทางการศึกษาเรื่องนี้ น่าจะเป็นการนำเสนอประเด็นปัญหา อุปสรรค ข้อเรียกร้อง ประวัติศาสตร์ กฎหมาย และพระธรรมวินัยต่อความเป็นไปได้ในการใช้สิทธิเลือกตั้งของพระสงฆ์ในสังคมไทย เพื่อเป็นข้อมูลในอนาคตในกรณีที่จะหยิบประเด็นนี้มานำเสนอและถกเถียงกันในสังคม เพราะที่ผ่านมานั้น การศึกษาด้านการเมืองการปกครองขาดข้อมูลส่วนนี้จำนวนมาก การศึกษาน่าจะตอบประเด็นคำถามหลายๆ ข้อได้

(๔) การศึกษาวิจัย เรื่อง “บทบาทและสถานะที่พึงประสงค์ของสถาบันสงฆ์ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยในพุทธศตวรรษที่ ๒๖” ประเด็นในการศึกษานั้น ควรจะมุ่งหาคำตอบให้ได้ว่า ในพุทธศตวรรษที่ ๒๖ นี้ ท่ามกลางกระแสของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองนั้น สถาบันสงฆ์ในฐานะที่เป็นสถาบันหลักที่เป็นศูนย์รวมใจของประเทศไทย ควรจะได้รับ การจัดวางอย่างไร จึงจะสามารถบริหารจัดการได้สอดคล้องกับพุทธประสงค์และ

สนองความต้องการของชุมชน สังคม ประเทศชาติ และ
สังคมโลกได้

การศึกษาวิจัยเพื่อตอบประเด็นเหล่านี้ ผู้วิจัยมอง
ว่า น่าจะทำให้เห็นภาพของพระสงฆ์กับการเมืองในมิติอื่นๆ
ที่เป็นการสัมพันธ์ในด้านเนื้อหามากกว่าพิธีการหรือรูปแบบ
คำตอบที่จะได้รับย่อมก่อให้เกิดคุณูปการต่อพระพุทธศาสนา

ในฐานะที่เป็นองค์กร อีกทั้งจะทำให้พระพุทธศาสนาได้
กลายเป็นวิถีชีวิตและลมหายใจของสังคมในมิติต่างๆ มาก
ยิ่งขึ้น และเมื่อนั้น สังคมจึงจะสามารถตอบได้ว่า “เพราะ
เหตุใด สังคมจึงจำเป็นต้องมีพระพุทธศาสนาเพื่อเป็น
ศูนย์รวมใจของชุมชน สังคม การเมือง ประเทศชาติ และ
สังคมโลกต่อไป”

รายการอ้างอิง

- คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ. มปป. รายงานฉบับสมบูรณ์ คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ (คอป.). / Khanakammakan Itsara Truatsop lae Khonha Khwamching phuea Kanprongdong haeng Chat. n.d. **Rai Ngan Chabap Sombun Khanakammakan Itsara Truatsop lae Khonha Khwamching phuea Kanprongdong haeng Chat (Kh A P).**
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. ๒๕๔๗. **พระกับการเมือง**. มติชนรายสัปดาห์ ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๑๒๕๑. / Nithi Eowsriwong. 2004. **Phra kap Kanmueang**. Mati Chon Rai Sapda Pithi 24 Chabapthi 1251.
- พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พระ. ๒๕๓๑. **กรณีสันตือโศก**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม. / Brahmagunaporn, Phra. 1988. **Korani Santi Asok**. 6th ed. Bangkok: Buddhadhamma Foundation.
- พุทธทาสภิกขุ. ๒๕๔๘. **ธัมมิกสังคมนิยม**. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ. / Buddhadasa Bhikkhu. 2005. **Dhammika Sangkhomniyom**. Bangkok: Sukkhaphap Chai.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๐๐. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. / Mahachulalongkornrajavidyalaya. 1957. **Mahachula Pali Tipitaka**. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya.
- _____. ๒๕๓๒. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. / _____. 1989. **Pali Atthakatha Chabap Mahachula Atthakatha**. 1st ed. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya.
- _____. ๒๕๓๖. **ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. / _____. 1993. **Pali Dika Chabap Mahachulalongkornrajavidyalaya**. 1st ed. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya.
- _____. ๒๕๓๙. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. / _____. 1996. **Mahachulalongkornrajavidyalaya Thai Tipitaka**. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๔๓. **พระไตรปิฎกและอรรถกถา ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย. / Mahamakutrajavidyalaya. 2000. **Mahamakutrajavidyalaya Thai Tipitaka and Atthakatha**. 4th ed. Bangkok: Mahamakutrajavidyalaya.
- เมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พระ. ๒๕๓๕. **พระพุทธศาสนากับประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา. / Methithammaphorn (Prayoon Dhammacitto), Phra. 1992. **Buddhism and Democracy**. Bangkok: Khana Kammakan Sasana phuea Kanphattana.

- รัตนภรณ์ พงษ์พัฒนา. ๒๕๕๗. การใช้ศาสนาสร้างความชอบธรรมทางการเมืองของรัฐบาลพม่า. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. / Rattanaphon Phongphatthana. 2004. **Kan Chai Sasana Sang Khwam Choptham Thang Kanmueang Khong Ratthaban Burma**. M.A. Thesis. Bangkok: Graduate School Chulalongkorn University.
- สมบุญ สุขสำราญ. ๒๕๒๒. ความขัดแย้งทางการเมืองและบทบาทของพระสงฆ์. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. / Somboon Suksamran. 1979. **Khwam Khatyang Thang Kanmueang lae Botbat khong Phra Song**. Bangkok: the Social Science Association Thailand.
- สุรพศ ทวีศักดิ์. ๒๕๕๔. พระทำไมต้องแดง: เลี้ยวประวัติศาสตร์การต่อสู้ของสงฆ์ไทยในสงครามแบ่งสี. กรุงเทพฯ: ธงธรรม. / Surapot Thawisak. 2011. **Phra Thammai Tong Dang: Siaw Prawattisat Kan Tosu Khong Phrasong Thai nai Songkhram Baeng Si**. Bangkok: Thong Tham.
- Gombrich, Richard F.. 2006. **Theravada Buddhism: A social history from ancient Benares to modern Colombo**. Oxford: Routledge.
- Harris, Ian. 2007. **Power and Political Order**. Oxford: Routledge.
- Schechter, Jerrold. 1967. **The new face of Buddha: Buddhism and Political power in Southeast Asia**. London: Victor Gollancz.
- Spiro, Melford. 2010. **Buddhism and Society: the Great Tradition and its Burmese Vicissitudes**. Ed. 2nd. California: University of California Press.